

Aanleiding tot het clavierspeelen, volgens de hedendaagsche luisterryker manier van uitvoering

<https://hdl.handle.net/1874/24661>

AANLEIDING
TOT HET
CLAVIER-SPEELEN,
VOLGENS

De hedendaagfche luifterryker Manier van Uitvoering;

Opgeftelt door den beroemden

FRIEDRICH WILHELM MARBURG,

MUZIEKKUNDIGE en COMPONIST

TE

B E R L Y N.

Met zeven Nooten-Tabula's.

Uit het Hoogduitsche vertaalt en met ophelderende Byvoegfelen voorzien

DOOR

JACOB WILHELM LUSTIG,

Organift van de groote Kerk te Groningen.

Te AMSTELDAM,

By J. J. HUMMEL, Mufiekverkooper in de Nes. 1760.

VORREDE

VAN DEN

AUTEUR.

De genegenheit, waar meede het Gemeen myn onlangs uitgegeeven eerste ontwerp van de *Konst des Clavierspeelens* ontfangt, moedigt my aan, om over die stoffe hier iets vollédigers ter handt te stellen.

Daar zyn Liefhebbers, die alles, wat 'er tot zeker eene zaak behoort, in boeken, byeen verlangen; en nog meer Liefhebbers, die het vorrecht van goet mondeling onderwys of niet allenthalve, of niet lang genoeg, kunnen genieten. Beider begeerte zal, door middel van deeze aanleiding worden vervult.

Men vindt hier de MUZIKAALE SIERAADEN op eene nieuwe, geheel andere, wyze, dan tot dus verre elders, verhandelt; en derzelve terugleiding op de gronden der Compositie, beneffens de aanwyzing van hunnen oorsprong uit elkander,

V O R R E E D E.

zullen, naar ik vertrouw, voor lieden, die ordentelyk pleegen te denken, eene geneuglyke materie weezen.

Ook zal men ligtelyk bemerken, dat ik het voorschrift tot de VINGERLEIDING, niet naar myne vingers in het byzonder, maar, volgens het gemak aller handen in het gemeen, heb toegesfelt.

Mogelyk ben ik, nu en dan, van de gedachten van anderen, zelfs, beroemde Mannen, afgeweeken: doch, gelyk zy-lieden zekere reden kunnen hebben, waarom zy niet van myn gevoelen zyn, zoo heb ik meede goede redenen, waarom van Hun verschille; draagende des niettemin, in andere stukken, voor hunne verdiensten, gelyk billyk, alle hoogachting.

Amicus Plato, magis amica veritas.

Ik beveel myn werk aan het bescheiden oordeel des gunstigen Leezers.

Geschreeven tegen de Leipziger Michiels-mis. 1754.

D E
V E R T A A L E R
A A N D E N

L E E Z E R.

Het gemeldt ontwerp deezes in Duitschlandt reets alom befaamd en Muziekschryvers, leverde den landtgenooten de eerste vaste, op de orde der nature steunende, regelen van de vingerzetting by het clavierspel; terwyl het gros der zogenaamde claviermeesters, in dit voornaam practicaal gedeelte onkundig, het in deezes, tot dus verre, enkelyk op het geval, en op de bloote willekeur der leerlingen, hadt pleegen te laten berusten. Bilyk wierdt dan een geschrift van dien aardt, met zonderlinge goedkeuring ontfangen: des vondt de Heer Opsteller zich aangemoedigt, om'er nog eene keurlyke verhandeling van de claviersieraaden, als meede, eene soort van eene muzikaale grammatyk of spraakkonst; iets, waar aan het tot nog toe, in Duitschlandt, ontbrak, by te voegen en dus het werk vollédiger te maaken.

Dit fraaije werk voor Nederlandtsche clavierliefhebbers ongemeen dienstig, gevolgelyk der vertaaling ten hoogsten waardig, achtende,
beb,

Aan den L E E Z E R.

beb, kortheits halve, 'er uitgelaaten, 1) eenige, de vingerzetting betreffende, ten overvloet 'er by gevoegde, nooten-tabula's, die, al te wydloopig schynende, den gewoonen omtrek der vier octavenruimten, van C tot \bar{c} , verre te buiten gingen; en, 2) alle zodanige, de Muziek in het gemeen raakende, eerste beginselen, (nooten, sleutels, pausen, en andere tekens) als in myne spraakkonst reets gansch duidelyk hadt verklaart; brengende hier van, uit des Auteurs geschrift; alleenlyk te voorschyn het geen, wat de benoeming der nooten, toonen en claviertoetsen van de hedendaagsche duitfche, verstandige clavieronderwyzers betreft, ten einde den ongeoeffenden, curieusen leezzer ook daar van een klaar begrip te geeven; en voorts, eenige konstwoorden, de beweegingen der Muziekstukken en de ongelyke graaden van sterkte betreffende.

Weetgierigen, die hier de vereifchte oplettendheit gelieven aan te wenden, zullen haast bemerken, dat dit werk zeer nuttige, zinryke zaaken bevatte en dus hunne achting grootelyks verdiene.

*Groningen.
In de maandt July.
1760.*

AANLEIDING TOT HET CLAVIER-SPEELEN, VOLGENS DE HEDENDAAGSCHE LUISTERRYKER MANIER VAN UITVOERING.

I N L E I D I N G.

WIE op het Clavier gedenkt te leeren, die moet eerst Kennis hebben van de *Toonen*, en van de tot hunne voortbrenging bestemde *Claviertoefen*; Kennis, van de *uitbeelding* der toonen in de *schryfwys*; van de *Waardy der Nooten*, en van haare, volgens zekere bepaalde tydstippen geschiedende, *Afmeeting*, Kennis, van de uit aaneenschakeling van zekere toonen opgemaakte *Grondtoonen*; van de *Sleutels en andere gebruikelyke tekens*, en eindelyk, van de *Agrementen, Sieraaden of Manieren*.

§. 2.

Terwyl men in alle deeze dingen allengskens vordert, zoo begint men de vingers, door middel van verscheide kleine voor-oeffeningen, tot gewigtiger proefstukken te bereiden: en nademaal het niet voldoet, dat men ze slegts oeffene in eenige byzondere gangen, zoo moet men, om eene vastheid te verkrygen in de regte vingerzetting, volgens alle ooit verzinnylyke algemeene voorvallen, naar aanleiding van *zweevende, loopende, rollende, gebrokene en gemengde figuren, in alle grondtoonen*, geene uitgezondert, zoo wel in die over de kleine, als over de groote derde; niet alleen met de *rechter*, maar ook met de

Tab. I.

Fig. 1. 229. (a) (b) (c) Fig. 2. 230. (a) (b) Fig. 3. 231. (a) (b) (c) Fig. 4. 232. Fig. 5. 233. Fig. 6. Fig. 7. Fig. 8. 234. pro. Fig. 9. 235. pro. Fig. 10. 236. Fig. 11. 237. Fig. 12. 238. Fig. 13. 239. Fig. 14. 240. Fig. 15. 241. Fig. 16. 242. Fig. 17. 243. Fig. 18. 244. Fig. 19. 245. pro. Fig. 20. 246. Fig. 21. 247. Fig. 22. 248. Fig. 23. 249. Fig. 24. 250. Fig. 25. 251. Fig. 26. 252. pro. Fig. 27. 253. Fig. 28. 254. Fig. 29. 255. Fig. 30. 256. Fig. 31. 257. pro. Fig. 32. 258. Fig. 33. 259. Fig. 34. 260. Fig. 35. 261. Fig. 36. 262. Fig. 37. 263. Fig. 38. 264. Fig. 39. 265. Fig. 40. 266. pro. Fig. 41. 267. Fig. 42. 268. effect. Fig. 43. 269. Fig. 44. 270. Fig. 45. 271. Fig. 46. 272. Fig. 47. 273. Fig. 48. 274. Fig. 49. 275. Fig. 50. 276. Fig. 51. 277. Fig. 52. 278. Fig. 53. 279. Fig. 54. 280. Fig. 55. 281. Fig. 56. 282. Fig. 57. 283. Fig. 58. 284. Fig. 59. 285. effect. (c) effect. (b) effect. (c) effect. (a) 121

2 INLEIDING.

de *linker Handt*; zodanige practykaale oeffeningen aanstellen, uit welke vervolgens ieder byzonder voorval, van wat geschapenheit ook zynde, kan worden opgelost (1).

§. 3.

Eenige zogenaamde Clavier-onderwyzers, schoon zy de Muziekgronden vry wel begrypen, weeten geen middel, om dezelve anderen by te brengen; zy spannen de paarden achter den wagen, en zeggen den leerling, op eene reis, of te weinig, of te veel. Geen wonder dan, als deeze hun gezeg niet verstaat: want, zy verstaan zich dikwyls zelve niet. Hier uit laat zig ligtelyk afneemen, waarom de vatbaarste discipels zomwylen niet vorderen, en waarom menig, schoon hy eindelyk, met veel blokken, naa verloop van verscheide jaaren, iets, het welk hy in één maand tydts hadt konnen leeren, geleert heeft, echter niet eens van dat weinige, reden en bescheidt weet te geven. Deeze myne aanleiding zal klaarlyk doen blyken, dat men zig niet alleen de moeite by het onderwyzen verligten, maar ook, den leerling tydt en moeite uitwinnen konne; voordeelen waarlyk, der oplettentheit genoegzaam waardig! Laat ik inmiddels nog eenige algemeene waarfchouwingen vooraf zenden.

§. 4.

Hoe vroeger men de oeffening op het Clavier begint, des te verder zal men het doorgaans 'er op brengen; ik zeg *doorgaans*: want, de ondervinding leert ook, dat zommigen laat aan het werk komen en nogtans overvliegers worden, terwyl anderen vroeg begonnen en evenwel niets regts geleert hebben. Doch, voor het zesde of zevende jaar des ouderdoms, zal men zich van het onderwys zelden een' gelukkigen uitflag durven belooven.

§. 5.

Zoo naadeelig als de taaiteit der claviertoetsen ook is voor tedere handen van jonge lieden, doordien zy dan, by het aanslaan, alle krachten der zenuwen moeten inspannen; iets, waaruit de ruuwe, styve speelmanier en de wanvoeglyke

(1) §. 1. zal namelyk aanwyzen, wat de Auteur tot de *Theory*, en §. 2, wat Hy tot de *Practyk* van het Clavierspel betreft; doch, de dadelyke *Oeffening* der manieren (§. 1.) behoort zekerlyk meede tot het practykaale, geelyk de *Kennis* van de vingerleiding, tot het bespiegelende gedeelte.

Tab: II.

Fig. 63. 266. (a) (b) Fig. 64. 264. (a) effect (b) Fig. 65. 268. eff. Fig. 66. 269. *
eff. Fig. 67. 270. eff. Fig. 68. (a) eff. (b) eff. Fig. 69. eff.
Fig. 70. eff. Fig. 71. 271. (a) (b) Fig. 72. 272. Fig. 73. 273. eff. of Fig. 74.
eff. of Fig. 75. Fig. 76. eff. 3 Fig. 77. Fig. 78. 274. eff. Fig. 79. 280. eff.
Fig. 81. 281. wofin eff. (b) (c) (d) Fig. 82. 282. eff. Fig. 83. 283. eff.
Fig. 84. 283. (a) eff. (b) eff. Fig. 85. 284. eff. Fig. 86. 285. eff.
Fig. 87. Fig. 88. eff. Fig. 89. 285. eff. eff.
Fig. 90. ~ pro ~ pro Fig. 91. 286. eff. Fig. 92. 287. Fig. 93. 288. eff. (b) eff.
Fig. 94. 290. eff. Fig. 95. Fig. 96. 292. of eff. of eff. Fig. 97. of eff.
Fig. 98. 293. eff. eff. Fig. 99. Fig. 100. eff.
Fig. 101. 294. eff. Fig. 102. 295. eff. Fig. 103. Fig. 104. Fig. 105. 299. Fig. 106. 5 4 3 2 2 3
(b) 5 4 3 2 1 2 3 Fig. 107. 4 3 2 1 2 1 2 (a) (b) 4 3 2 1 2 1 2 2 1 2 3 4 5 (b) 1 2 1 2 3 4 5

voeglyke houding der handen voortspriut; zoo nuttig is het evenwel, dat men de vingers, *ter verkryging van eenige sterkte*, aanstonds in het begin, op het Clavicymbel (2) oeffene: mits dat de springers aldaar of gansch zagt bepent zyn, of dat men 'er slegts één register gebruike (3). Het Clavicymbel is ook daarom voorttrekkelyk boven een Clavicordium, dewyl de toon 'er zoo ras niet verdwynt, en men gevolgelyk eerder bemerkt, of de leerling, na verloop van de voorgeschreeven waarde der nooten, de vingers datelyk weder van de toetsen aftrekke, dan niet: verstrekkende dus tot een middel, om de traage, kleeverige speelwyze te verhoeden (4).

§. 6.

Vermits nu de linker handt zoo wel de afgelegenste toetsen ter rechter- als de rechter handt die ter linker zyde moet kunnen bereiken, zoo zette men zich *juist in het midden voor het Clavier*; niet zoo verre 'er van af, dat het lichaam uit zynen stand gebragt worde, indien de vingers eenige van de uiterste toetsen hadden te raaken; maar ook *niet zoo naby*, dat men den elleboog moete achterwaarts trekken, en het bovendeel van den arm laten neêrhangen. De afstand, van het midden des lichaams gerekent, zy, al naar dat iemand langer of korter armen heeft, tusschen zes of zeven duim.

§. 7.

Doch, men moet 'er ook in *beoorlyke hoogte* zitten; niet zoo hoog, of zoo laag, dat de handtbal met den elleboog in eene schuinse linie staa: in beide gevallen wordt de handt vermoeit; zonder nu van de wanschikkykheit eens te gewaagen. De eigentyke hoogte vereischt, dat het onderste gedeelte

A 2

(2) Te weten: niet, volgens het aaloude gebruik in Duitschlandt, op een Clavicordium. Doordien nu de toetsen van Staartstukken en Clavicymbels, by het aanslaan, wat dieper vallen, zoo wordt het natuurlyk vermogen der zenuwen hier des te beter te werk gestelt, aangekweekt en opgescherpt. Dus verkrygen de vingers *meer sterkte*; en van daar by een Orgel of Positif komende, ontmoet men thans minder zwaarigheid in de behandeling, dan of ze alleenlyk op Clavicorden gewent waren.

(3) De taayigheid der toetsen spruiut zomwylen ook uit haare quaade balance: namelyk, dat de stiften, daar ze van binnen op bewogen worden, niet ter vereischter plaatze geslagen zyn.

(4) Heldere, doordringende Clavicymbel-toonen, gelyk ze in het geheel meer blydtschap verwekken, moedigen ook beter aan tot de oeffening; terwyl het naar geluidt, het welk de meeste aanvangers uit Clavicorden pleegen te haalen, hun veeleer slaaperig maakt, dan courage inboezemt. Des niet-tegenstaande blyft het volkomen zeker, dat een *goedt Clavicordium*, onder de handen van een ervaaren Meester, ten opzigt van eigentyk zogenaamde *delicateesse*, veel vooruit hebbe boven het beste Clavicymbel: zie not. 26 (§. 60).

Tab: III.

This page contains 19 numbered figures of guitar exercises, labeled Fig. 109 through Fig. 129. Each figure is presented on a system of two staves (treble and bass clef). The exercises include various rhythmic patterns and fingerings, often indicated by numbers 1-5 above or below notes. Some figures are marked with 'pro' (piano) or '§' (crescendo). The notation includes slurs, accents, and dynamic markings. The exercises are arranged in a roughly grid-like fashion across the page.

Fig. 109. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 110. (a) (b) (c) (d) (e) (f)

Fig. 111. (a) (b)

Fig. 112. (a) (b) (c) (d)

Fig. 113. (a) (b) (c) (d)

Fig. 114. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 115. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 116. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 117. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 118. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 119. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 120. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 121. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 122. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 123. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 124. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 125. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 126. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 127. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 128. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

Fig. 129. (a) (b) (c) (d) (e) (f) (g) (h)

deelte des elleboogs eene horizontale of rechte linie maake zoo wel met h benedenste gedeelte des gelidts, het welk de handt van den arm afzonder als met de neêrgebogene vingerpunten. Zoo hoog men dan één handt ov de clavieren houdt, zoo hoog moet de andere insgelyks staan; zonder dat m het gelid van de vuist of vooruit steeke of inwaarts buige.

§. 8.

Jonge lieden, die, voor het Clavier sittende, met de voeten de vloer n niet bereiken kunnen, mogen, op dat het lichaam niet sningere, noch al uit zyn evengewicht geraake, zich bedienen van een *voetbankje*.

§. 9.

Men gaa van toets tot toets met gelyke drukking, of evenredigen fl zonder hevige bewegingen; zonder de handen als 'er op te smyten; zon de vingers uit hunnen geboogenen stant te brengen, en ze nu uit- dan we binnenwaarts te trekken (5); zonder een gedeelte der vingeren van de toet af te keeren en aan den handbal te dwingen; zonder een' vinger, by mar van *toonder deezes*, op eene toets uitgestrekt te laten staan; ja, zonder over toetsen heen te ruifchen, en ze veel eer te beuken, dan behoorlyk neder drukken. Niemand denke, als of het evenveel zy, op wat wyze men c vicymbel-toetsen aanraake; als of 'er alleenlyk by Fluiten, wegens de versch denheit der aanzetting, en by Violen, door de ongelykheit der streeke, e verschil, ten opzigt van den toon, zich konne opdoen. Hoewel de toonee clavicymbels, het zy dat men de toetsen zagt aanslaa, of zoo fors, dat h klappen van het hout meede tot het gehoor komt, op zich zelve, zekerly onverandert blyft, is nochtans de wyze van verscheide achter-een volgen de toonen in samenhang te stellen, even verschillende, als de handen van ve scheide uitvoerders zulks zyn: en vermits deeze speelmanier altoos, min meer, bevalliger luidt, dan gene; zoo volgt, dat 'er maar één zekere m nier, om de toonen in zulk eene beweging te brengen, in dewelke het g hoor waarlyk vermaak scheppen konne, mogelyk zy.

§. 1

(5) Ook moet men de vingers *noch te dicht aaneen* houden, veelmin, op *elkander doen leunen*, no ze al te verre van *malkanderen* verwyderen; maar, dezelve gewennen in den *stipten afftant* van naa *elkander leggende benedentoetsen*: ten einde die des te eerder blindelings te leeren treffen.

Fig. 120. **Tab. IV.** **Fig. 121.** (a)

(b) **Fig. 132.** (a)* (b) **Fig. 135.** \$115, 5, 3

Fig. 133. **Fig. 134.** **Fig. 136.** **Fig. 137.** \$116. 5 4 3 3 2 1 **Fig. 138.** **Fig. 139.** 5 4 3 3 1 2 1 **Fig. 140.**

Fig. 141. **Fig. 142.** **Fig. 143.** \$117. 3 5 2 3

Fig. 146. 5 5 5 5 5 5 5 5 \$122. **Fig. 144.** **Fig. 145.**

Fig. 148. **Fig. 149.** \$122. **Fig. 150.** **Fig. 151.** **Fig. 152.** \$124. 5 5 5 4 4 4 3 2 1 **Fig. 153.** 5 5 5 4 4 4 3 2 1

Fig. 154. **Fig. 155.**

§. 10.

Jonge aanvangers pleegen, voornamelyk by Trillers en Mordanten, de zenuwen fel te spannen, en, ter voortbrenging van toonen, hoe gemakkelyk de toetsen ook vallen, eenigen dwang te gebruiken; dies heeft men, terstondt by de eerste les, te erinneren, dat zy de *zenuwen gantsch slap* en de vingers in zulke vryheid laten, als of zy 'er in het geheel geen werk by hadden.

§. 11.

Hier naast heeft men ook te letten op de *mynen* en op het *gelaat*; dat een leerling geen mismaakte troonyzette; niet met het hoofdt knikke; den mondt verdraaye; de tong uitsteeke; met de tanden knarsse; bromme; en wat diergelyke belachelyke aanwenzelen meer zyn (6). Een discipel, hier aan onderhevig, stelle in afwezigheit des Meesters, een' *spiegel* voor zich op het lessenaar, ten einde zyne mislagen te bemerken en te verbeteren.

§. 12.

De *Trillers en Mordanten*, als de moeyelykste sieraaden, die weinigen recht naar wensch willen gelukken, laate men den leerling ten eersten oeffenen *met alle vingers*. Om duidelyk te hooren, of de slagen *gelykmatig* gaan, laate men hun die manieren zoo lang achter-een aanhouden, als de natuurlyke graadt der snelheit van iemants handt zulks, zonder dwang, wil gedoogen. De scherpte 'er van, komt met 'er tyd, byaldien de zenuwen 'er toe niet geheel onbequaam zyn; en het is altoos beter, eenen triller min schielyk en gelykvormig, dan sneller en ongelyk, te slaan: want, hoewel die ongelykheit, by vlugge gangen en op korte nooten, den ooren ontwykt, is ze nochtans by langduurige toonen, vooral wanneer de trillers, om dat de vingers niet recht voort willen, met horten en storten gemaakt worden, des te gevoeliger en onverdraaglyker. Deze materie zal ik naderhant (§. 51. 57. seq.) vervolgen.

§. 13.

Wyders, het is gantsch niet raadzaam, dat men jongen lieden, die de clavier-oeffening eerst onlangs begonnen hebben, het *alleen overstudeeren van bunne lessen*

A 3

(6) Onder deeze mag men billyk rekenen de caprioolen der gewaande Clavieristen van den nieuwen smaak, welke, by ieder voorvallende pause, de handt, langs de ooren, om hoog smyten, als of zy de paukers wilden nabootsen. Alle quaade aanwenzelen, eens ingewortelt zynde, laaten zig bezwaarlyk weder afwennen.

lessen aanbeveele: zy zyn te vlug, om zich de moeite te geeven, de handen in de voorgestelde orde te bewaaren. Dus konnenze, door quaade herhaaling, het geen, dat een goet onderwyzer, met veel omzigtigheid, in drie quartier uurs gebouwt heeft, binnen weinig minuten weder om verre werpen.

§. 14.

Men gewenne zich van *de toetsen vaardig te vinden*, op dat men, naar nooten sprelende, niet geduurig met de oogen op het clavier, en dan weder te rug, behoefte te springen (7).

§. 15.

Inmiddels, men moeft jonge lieden billyk niet eerder by het nootenbladt zetten, voor zy reets alderhande aanleidings-stukjes [Fig. 156. seq.] in de macht hadden (8): het is bykans onmogelyk, dat hunne vingers, indien zy de oogen op de nooten richten zullen, niet in wanorder geraaken en zich niet verwringen (9); ja, dat de *sieraaden* 'er niet onder lyden zouden (10). Men laate

(7) Naar de toetsen omzien moete, gelieve men slegts een straaltje van het oog 'er op te laten vallen, zonder het hoofd eenigfints te verdraijen. Dit staat niet alleen ongelyk fraaijer, dan of men telkens het hoofd neder- en opwaarts buigt, maar het helpt ook, om de nooten niet zoo ligt uit het oog te verliezen.

(8) Men bringe eerst, op naast elkander leggende benedentoetsen, hunne *vingers aan de gang*; met twee en twee; drie en drie; vier en vier; [zie Fig. 158. enz.] vyf en vyf; nu in de rechter, dan in de linker handt. Men laate hun de *drie-klanken* van c. d. e. f. g. a. opzoeken en samenlaan; in ieder handt twee toetsen. Men geve hun uit dien van c. d. e. f. g. a. eenige ligto, twee drie- en vierstemmige, op- en nederwaards gaande, *brekkingen* op, en laate die zomwylen herhaalen. Dusdanige voor-oeffeningen helpen om eenen *goeden slag* te verkrygen; zyn gemakkelyk te onthouden; nuttig, om 'er vervolgens kleine Preluden uit te vormen; ja, verwekken by leerlingen, nu zy reets, met zoo weinig moeite, zelfs zonder de benaaming van de Claviertoetsen te weeten, iets, dat naar konst gelykt, kunnen voortbrengen, meer lust en yver, die hun aanhoopen, om zich tegen de aanstaande zwaarigheden met gedult te wapenen. Nu laaten zy eens weder Trillers en Mordanten oeffenen. Inzonderheit trachte men de *begrippen zoo wel van de evenredige, als van de verschillende duuring der toonen*, levendig in hun te verwekken, en laate hun, ten klaren bewyze 'er van, de maatsoorten van $\frac{2}{4}$ en $\frac{3}{4}$, terwyl men hun zoo iets voorspeelt, leeren slaan. Dan wordt het eerst tyd, om hun te beduiden, hoe zulke begreepene duurzamheden, door nooten en andere tekens te verstaan gegeeven en uitgebeelt worden: want, het is en blyft tog volstrekt onmogelyk, dat iemand een duidelyk begrip van de *uitbeeldingeener zaak* zoude kunnen maaken, alerhy den *aardt van de uit te beeldene zaak zelve* bevat. Hieruit volgt onwederspreekelyk, dat een verstandig Musiekmeester, by aanvangers, in de eerste lessen van geene nooten en iets diergelyks, moet reppen, maar, alsdan ongelyk nuttiger zaaken ter handt neemen konne.

(9) Hier wordt namelyk gehandelt van *jonge lieden*, als welken achteloosheit en ongedult, meer, dan bejaardenen, pleegen eigen te weezen.

(10) Nademaal 'er tot een Clavierstuk in het gemeen vier dingen behooren; 1) de *rechte nooten*; 2) eene *goede vingerleiding*; 3) de *stipie maat*, en 4) min of meer, *sieraaden*; van welke stukken, men de drie eerste, als *weezentlyke*, maar het laatste, als *iets toevalligs*, mag aanmerken, zoo komt het hier

Tab: VI.

Fig. 163. *S130.*

Fig. 163 consists of four measures of music. The first two measures are in treble clef, and the last two are in bass clef. Each measure contains a sequence of notes with fingerings (1-4) and asterisks indicating specific techniques or accents. The notes are connected by slurs, and there are various rhythmic markings.

Fig. 163 continues with measures 5-8. Measures 5 and 6 are in treble clef, while 7 and 8 are in bass clef. The key signature changes from one flat to two flats between measures 6 and 7. The notation includes complex fingerings and asterisks.

Fig. 163 continues with measures 9-12. Measures 9 and 10 are in treble clef, while 11 and 12 are in bass clef. The key signature changes from two flats to one flat between measures 10 and 11. The notation includes complex fingerings and asterisks.

Fig. 164.

Fig. 164 consists of two measures. The first measure is in treble clef and the second in bass clef. Both measures feature a wavy line under the notes and end with a 'w enz.' marking.

Fig. 165. (a) *S132.* *Fig. 166.* (a) *S132.*

This section contains four measures of music, labeled Fig. 165 and Fig. 166. The first two measures are in treble clef, and the last two are in bass clef. The notation includes complex fingerings, slurs, and asterisks. The key signature changes from one flat to two flats between measures 2 and 3.

Fig. 167.

I N L E I D I N G.

laate hun in het begin alles van buiten leeren (11): aan de welvoegent- en sierlykheit by het speelen, is ruim zoo veel, en byna meer, dan aan de konst om naar nooten te speelen gelegen (12); en op twee, drie maanden onderwys meer of min, moet men niet zien. Voorts, een jong aanvanger moet eerst met één handt, niet met beide te gelyk, naar nooten oefnen (13).

§. 16.

Zommige onderwyzers pleegen hunnen scholieren, aanstonds in het begin, lastig te vallen met *ongemakkelyke stukken*: onder voorwendzel, het ligte volge van zelve, als men het zwaare eerst in de macht hebbe; maar, dit is quaalyk begreepen: alles hangt af van den tydt en van de oefening; ja, het valt eenen leerling geneuglyk en vermeerdert zyne leergierigheid, als men hem iets opgeeft, het welk hy haast kan in het werk stellen. Dan leidt men hem allengskens, en als boertende, tot zwaarder, en eindelyk tot de zwaarste zaaken; terwyl te vroeg opgegeeven moeyelyke lessen, zelfs de werkzaamste geesten kunnen affchrikken.

§. 17.

hier in het eerste begin, myns bedunkens, niet aan op het *sierlyke*: al zoo weinig als in *taalen*, alwaar men daar op niet eerder hoeft te denken, voor men de woorden en hunne behoorlyke schikking in de macht heeft. Dewyl nu aanvangers onmogelyk op alles te gelyk kunnen letten, en het noodigste evenwel moet voorgaan, zoo mogt men hun liefst zulke eerste stukjes opgeeven, die, behalven eenige weinige trillers en mordanten, geene siersaaden vereischen, en, enkel korte toonen, meerendeels van gelyke duuring, insluiten.

(11) Indien zy namelyk alles ligt- en stiptelyk onthouden kunnen, en, moedeloos mogten worden, als men hun ten eersten strengelyk aan de nooten wilde verbinden; mits dat ze dan ook des te meer zorg draagen 1) om eene goede opvoeding te geeven aan de vingers; 2) de toetsen blindelings te leeren trefsen, en 3) een fraai gelaat te houden; niet geduurig op de toetsen staarogende, als of zy speldewerkten, maar het oog, met eene zedige vrymoedigheid, doorgaans op de toehoorders wendende. Doch, wie geen staale memorie in zig bespeurt, die zal haast gewaar worden, dat men, om geen vruchteloos werk te doen, zich hoe eerder hoe liever tot de muzikaale spelkonst, namelyk, tot de nootenkunde, hebbe te verwoegen.

(12) Welverstaande, voor lieden van vermogen: want, voor jongelingen, die 'er professie van gedanken te maaken en geen ruime beurs hebben, legt 'er zekerlyk meer gelegen aan de konst om naar nooten te speelen; dan aan fraaye uitwendig- en toevalligheden.

(13) Hy mag wel gedurende verscheide weken eerst met de rechter handt alleen speelen, ten einde in één sleutel volkomen vast te worden, allerhande voizen stiptelyk op de maat te trefsen, en dus den wech te baanen tot de oefening met beide handen, als waar in de eigentlyke zwaarigheid, maar insgelyks, de hebbelykheit eens verkreegen zynde, het zonderling vorrecht en de *volmaaktheit des Claviers*, voor *melody* en teffens voor *harmony* vatbar, bestaat. De zwaarigheid spruit hier eensdeels, uit de dubbelde ry van nooten, in verscheide sleutels, en anderdeels, uit de gestadig vereischte oplettentheit omtrent het geen, dat alleen- en samengeslagen worden moet. De laatstgemelde, moeten in Clavierstukjes voor aanvangers, regelrecht onder elkander staan, zoo dat ze niet missen kunnen als zy stellen: wat onder elkander staat, dat moet te gelyk geslagen worden. Ook kan men, voor beide handen, zulke eerste stukjes verkiesen, welker basnooten weinig verscheidenheit insluiten; gelyk Musetten; Tambourins; Trompet-Menuetten, Murki's, enz.

Tab: VII.

(b) *Fig. 168.* (a) (b) (c) (d) (e) *Fig. 169.*
Fig. 170. *Fig. 171.* *Fig. 172.* *Fig. 173.*
Gitar. *D.* *B.* *err.*
err.
 Einde.

§. 17.

Nog eens: men wachte zich in het begin voor het *al te schieklyk speelen*: dit is de eerste trap tot de onduidelijkheit en tot de verwarring; ja, het verrukt dikwyls de goede vinger-orde.

§. 18.

Wederom, men trachte, door middel van gepaste stukken, *alle vingers even buigzaam* te maaken: noch pink, noch duim moeten hier uitgeslooten worden, en men mag vryelyk vast stellen, dat clavier-onderwyzers, die een of ander vinger uit de Applicatuur verbannen, hunne leerlingen bederven. Haddenwe nog meer vingers, zy konden allegaâr werk krygen.

§. 19.

Eindelyk, men scheid e eerder niet af van een les, voor men die, zoo goedt als mogelyk is, bevat. Over de vordering eens leerlings moet, niet naar het meerder getal der stukken, maar, naar de bequaamheit in eene manierlyke en vloeyende speelwyze, worden ge-oordeelt (14.)

VAN

(14) Nochtans is het gansch anders geschapen met de practyk van lieden, die slegts genegen- en gelegenheit hebben tot het leeren van eenige weinige stukjes, en met die van liefhebbers welke gedenken verder te komen, ja, Clavieristen van professie meenen te worden. Gene, mogen zoo lang werken over één stukje, tot dat zy het niet alleen rein en slipt in de maat, maar ook, met alle vereischte sieraaden, kunnen uitvoeren; en of zy de voorgeschreeven nooten in het oog houden, dan, weder verleen, daar aan legt der Muziek niet veel gelegen, als de onderwyzers hun maar het weinige, waar by zy zig bepaalen, om het des te beter in te scherpen, geduurig doet repeteeren. Daarentegen, deeze laatstgemelde, moeten eerst *eene hebbelykheit in het sliptelyk treffen met beide handen, volgens het voorschrift van nooten*, trachten te verkrygen, en, tot dat einde allerhande stukken recht leeren spellen; de sieraaden, tot nader order, uitsellende, en slegts eenige favoryt-stukken, om zig 'er meede te laaten hooren, dikwyls herhaalende. De leerling moet naauwkeurig zoeken te treffen al het geen, dat de nooten hem aanwyzyn, en de onderwyzer, op zyne verzellende Viool, of ander instrument, de maat eens stuks duidelyk hooren latende, moet hem opletent maaken omtrent alles, wat hy, in de nooten, in de vingerleiding, en in de maat, of verkeert, of niet recht wel doet. Eveneens, gelyk men by het spellen van andere taalen, geduurig verder moet gaan, schoon men de eerste bladzijden nog niet vaardig, sierlyk en nadrukkelyk leezen kan. Ja, gelyk een bouwmeester alvoorens den grondt van het gansche gebouw moet leggen, en men niet, zonder ongerymtheit, eischen konde, dat hy, om tyd uit te winnen, eerst maar een paar vertrekken, die men terstondt meubeleeren en bewoonen wilde, liet gereet maaken. Dan moet 'er ook in het byzonder en uitvoerig gehandelt worden van de manieren; en vervolgens, in de revisien, alles verder beschavende, verspreiden de begreepene manieren of sieraaden, de vastheit in de maat reets daar zynde, zich binnen korten over de geheele practyk eens bekwaamen, onvermoeden oeffenaars; tot hy eindelyk alles, voor de vuist, rein, in orde en sierlyk treffen, ja, fantastiseeren leert.

Van de CLAVIERTOETSEN en haare BENAAMINGEN.

§. 20.

Het Clavier bevat grooter en kleiner- of *beneden- en boventoetsen*; zynde deeze laatste, derwyze verdeelt, dat 'er altoos *twee en dan drie*, beurtelings achtereen volgen (15). De benedentoets, ter linker zyde allernaast leggende voor twee boventoetsen, heet c; de tweede, ter rechter zyde 'er op volgende, d; de derde, e; de vierde, f; de vyfde, g; de zesde, a; de zevende, h, en de achtste, weder c: te weten, naa de h (16) telt men geduurig weder eveneens; mits die herhaalingen van de gemelde zeven hoofdtonen onderscheidende als *Octaven*; de gewoone vier *octaven*, als *grootte, kleine, een- en tweegeestreepte Octaaf*; gelyk van toetsen buiten dien omtrek gaande, de *hoogere*, als *driegeestreepte* en de *laagere*, als *contra-tonen*.

§. 21.

De *vyf boventoetsen* verkrygen haare benaaming van zodanig eenen hoofdttoon, als 'er in haar verhoogt of verlaagt wordt. Aan *verhoogde* tonen en toetsen pleegt men de lettergreep *is*, maar aan *verlaagde*, die van *es* by te voegen; hoewel met eenige uitzondering by e, a en h; aldus namelyk:

Een door een kruisje verhoogt	$\left. \begin{array}{c} c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ h \end{array} \right\}$	wordt	$\left\{ \begin{array}{l} \text{cis. (17)} \\ \text{dis.} \\ \text{eis.} \\ \text{fis.} \\ \text{gis.} \\ \text{ais.} \\ \text{his. (18)} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} c \text{ kruis.} \\ d \text{ kruis.} \\ e \text{ kruis.} \\ f \text{ kruis.} \\ g \text{ kruis.} \\ a \text{ kruis.} \\ h \text{ kruis.} \end{array} \right.$

B

§. 22.

(15) Een aanvanger zal ligtelyk bemerken, dat 'er anders geen middel ware, om de toetsen, zonder langwylige offening, ooit blindelings te leeren treffen, by aldien namelyk de boventoetsen of *beurtelings*, of *altoos twee en twee*, of *t'elkens drie en drie*, volgden; daar men nu, die van c en f eens ter deeg kennende, alle overige gemakkelyk kan vinden.

(16) Zoo lang ons Alphabet met A B begint, zullenwe de H maar vaaren laten.

(17) Laat ik, onderscheidings halve, onze gewoone benaamingen 'er by voegen.

(18) Hier valt de H den Duitscheren weder in de handt: want, uit B zoude moeten *bis* worden, het welk

§. 22.

Zal nu een toon op eenen geheelen toon verhoogt of verlaagt worden, zoo noemt men, in het eerste geval, zulk een c en d, alsdan *dubbel-cis*, *dubbel-dis* of *cis-cis*, *dis-dis* (c of d met twee kruisjes); en in het tweede, *dubbel-ces*, *dubbel-des*, of *ces-ces*, *des-des* (c of d met twee b-en) enz.

Van de BEWEEGING DER MUZIEKSTUKKEN.

§. 23.

De tydt, binnen welken de toonen zullen worden uitgevoerd, kan verschillende weezen ten opzigt van lengte en kortheit, zoo dat nooten van dezelfde waarde, in één stuk langzaamer, maar in een ander, schieyker moeten worden gespeelt; dies moet men de *tydtmaat*, of de beweging der Muziekstukken, kennen, wordende gemeenlyk beduidt door zekere *italiaansche bevoordingen* (19), van de welke ik hier de gebruikelykste zal bybrengen, volgens de drie hoofdgraaden der schieyke en der langzaame beweging.

§. 24.

welk, geen bastaardt woordt meer zynde, maar, gelyk den Latynern bekend, *tweemaal* betekenende, dubbelzinnigheit mogt baaren. Voorts; het is genoegzaam zeker, dat de verschillende benaamingen *cis* en *des*, *dis* en *es*, *eis* en *f* enz. wegens de verscheidenheit van de toonen zelve, ongelyk beter zyn, dan het eertyds gebruikelyke *cis*, *dis*, enz. zonder verdere onderscheiding. Wie de Viool, of een soortgelyk snaartuig, verstaat, die kan dit niet in twyfel trekken; terwyl iemant, die het clavier als een regelmaat van alle instrumenten, ja, der geheele Muziek, aanmerkt, ligtelyk in de verbeelding raakt, als of de toonen *cis* en *des*, *dis* en *es*, enz. daarom een en dezelfde toonen zyn, dewyl hy, tot beide, maar één claviertoets heeft. Gelyk nu de Duitschers de grondtoonen over de groote derde, *dur*, en die over de kleine, *mol* noemen, zoo latenze de gemelde bywoorden tot de grondtoonen aldus overgaan:

<i>As dur</i> (in plaats dat wy zeggen)	<i>A mol</i> over de groote derde.
<i>As mol</i>	<i>A mol</i> over de kleine.
<i>A dur</i>	<i>A</i> over de groote.
<i>A mol</i>	<i>A</i> over de kleine.
<i>As dur</i>	<i>A kruis</i> over de groote.
<i>As mol</i>	<i>A kruis</i> over de kleine. En dus met alle overige.

Op deeze wyze kunnen 'er uit de zeven *Primen*: A. B. C. D. E. F. G. ieder verlaagt, eenvoudig en verhoogt, over de groote en over de kleine derde, aangemerkt, twee en veertig grondtoonen voortspruiten. Deeze methode der hedendaagsche Duitsche Muziekmeesteren, is al zoo goet, ja, nog kortbondiger, dan de onze; genoeg, als men ze niet ondereen mengt (by voorbeeldt, niet de toets tusschen a en b as noemt); maar, een van beide kieft en zig daar by slijpelyk houdt.

(19) De hedendaagsche hoogduitsche Componisten bedienen zig, in hoogduitsche Zangmuziek, doorgaans van hoogduitsche bevoordingen, ter aanwyzing van de beweging. Wat Italiaan zoude niet meenen van zich grootelyks te onteeren, indien hy, in zulke voorvallen hoog- of neederduitsche termen gebruikte? Waarom betoonen wy niet de eigenste achtung voor onze taal, in dingen, die even duidelyk konnen worden uitgedrukt?

DER MUZIEKSTUKKEN.

11

§. 24.

De hoofdtgraaden van de schielyke (vlugge, vaardige, levendige, raffe, haastige, gemoedigde, gezwinde) beweging zyn:

1) ZEER SCHIELYK.

2) SCHIELYK.
of beweegt.

3) NIET TE SCHIELYK.

of min schielyk;
minder beweegt,
maatig gezwindt.

Presto; zelfs *Prestissimo*.
Allegro assai.
Allegro di molto.
Velocissimo.
Vivacissimo,
enz.

Allegro.
Veloce.
Vivace.
Poco presto,
enz.

Allegretto.

Poco allegro.

Poco vivace.

Poco veloce.

Moderato.

Allegro ma non troppo;

non tanto;

non presto enz.

Onder deeze beweging behoort al het lustige, vrolyke en vergenoegte; insgelyks, het stoutmoedige, trotsche, vermetele, enz.

§. 25.

De hoofdtgraaden van de langzaame (gemakkelyke, bezaadigde, vreedzaame, traage) beweging zyn:

1) ZEER LANGZAAM.

2) LANGZAAM.

3) NIET TE LANGZAAM,
minder of maatig langzaam.

Adagio assai.

Adagio di molto.

Largo } *assai*, of *di molto* enz.

Lento }

Adagio.

Largo.

Lento,

enz.

Andante.

Poco Adagio.

Andantino.

Poco largo.

Largetto,

Poco lento, enz.

Tot deeze bewegingen kan men al het treurige, klaagende en droevige; als meede, het zedige, heufche, tedere enz. betrekken.

§. 26.

Zomtyds pleegt men deezen, de eigentlyke beweging te kennen geven, den, woorden, nog eenige andere, ter uitdrukking van het character of van de hartstogt eens Muziekstuks, by te voegen; by voorbeeldt:

B 2

Affettuoso,

Affettuoso, betekenende: zielroerende.

Alla breve,
Alla Capella, } kort af, wordt by snel verloopen-
pende zangmaaten, in den
Kapellstyl of in Kerktrant
gebruikt.

Amoroso, verliefte.

Arioso,
Cantabile, } zingbaar.

Con discretione, bescheiden.

Dolce,

Dolcemente, } aanminnig, zoet, lieflyk.

Con dolcezza,

Doloroso, smartelyk, of smart te kennen ge-
vende.

Grave, ernsthaftig.

Grazioso, bevallig.

Lagrimoso, klagende, weemoedig.

Languido, quynende, zuchtende.

Lugubre, treurig, steenende.

Lusingando, streelende, vloeyende.

Maestoso, verheven, majesteytich, heldt-
haftig.

Mesto, droevig.

Pesante, gewichtig, met nadruk.

Pomposo, prachtig.

Scherzando, scherffende.

Siciliana,
Alla Siciliana, } op den trant van een' Sici-
liaanschen herderdans.

Soave,

Soavemente, } lieflyk.

Spiritoso,

Con Spirito, } vierig, hittig, driftig.

Tempo di (neem eens) *Minuetto*, in de bewee-
ging of op den trant eener Menuet;
(dat is: gemaatigt vrolyk.)

Tempo giusto, in de rechte beweging; te
schielyk, noch te langzaam; naar
vereisch van den aardt eens fluks.

Con Tenerenza, tederlyk.

Tranquillamente, vergenoegt, geruft, enz. enz.

§. 27.

Het gebeurt hier, dat geheele nooten even schielyk, als elders vierendeelen moeten worden uitgevoerd, en vierendeelen zoo langzaam, gelyk anders geheele nooten; vraagt nu iemand: hoe leert men deeze verschillende graaden der beweging naauwkeurig treffen? ik antwoorde, dit moet men leeren door ondervinding.

Van eenige andere, ook by Clavierstukken gebruikelyke, TEKENS en KONSTWOORDEN.

§. 28.

Gelyk een halve boog van een noot tot eene andere, die op den eigensten trap staat, de benaaming draagt van een bindeteeken, en beduidt, dat zulke twee nooten, zonder van nieuws weder te worden aangeslaagen, des te langer zullen voortduuren; zoo gebruikt men, in tegendeel, langs de koppen van twee nooten, die, niet de zelfde, maar, eene verschillende ruimte beslaan, een halve boog, te kennen te geeven, dat zulke nooten zullen worden gesleept.

§. 29.

§. 29.

SLEEPEN beteekent hier, den vinger niet eerder aftrekken van eene toets, voor men de volgende, aanraakt. Voorbeelden 'er van ontmoet men Tab. I. Fig. 1. [a. b. c.] Doch, men gebruikt dien halven boog ook dikwyls, wanneer verscheide achtereen aanstaande, maar onderling harmoneerende, nooten, van de eerste tot de laatste toe, zullen leggen blyven: gelyk, b. v. die van Fig. 2. [a] naar aanwyzing van [b] moeten voortkomen; hoewel men dit vasthouden liever altoos, zoo als hier in [b], eigentlyk mogt uitdrukken. Waar nu in meerstemmige gangen, op den eigensten trap twee nooten staan, van dewelke ééne zal leggen blyven, terwyl de andere voortloopt daar moeten zulke twee, by 't schryven, als samengekoppelt worden, volgens Fig. 3; en by het spelen moet men die lange noot niet eerder, dan na verloop van haare waardy, loslaten.

§. 30.

Het tegengestelde van het sleepen, is het STOOTEN; hier in bestaande, dat men eene noot, niet naar aanwyzing van haare waarde, maar slegts *half zoo lang*, aanhoude. Dit wordt, boven of onder te stootene nooten, beduidt door stipjes; zie Fig. 4. [a]; zomwylen ook door rechtstandige streepjes [b]. Hoe dit uit te voeren zy, ziet men by [c].

§. 31.

Aan het sleepen zoo wel als aan het stooten wordt tegengesteld het ORDENTELYK VOORTGAAN; dat men namelyk den vinger, los en vaardig, kort te vooren eer men de volgende toets aanstaat, van de naastvoorgaande, optille. Dusdanig een vervolg, als iets, het welk men altoos onderstelt, wordt nooit door byzondere tekens aangewezen.

§. 32.

Strekt nu het teken van het sleepen en stooten zich uit over verscheide achter-een volgende nooten, zulks beduidt, dat die door wat sterker drukking der vingeren 'er uit gehaalt, of, gelyk men pleegt te zeggen, *gemarkqueert*, en, eveneens als by den ordentelyken voortgang samengehegt zullen worden; zie Fig. 5. Dit zogenaamde DRAAGEN DER TOONEN is slegts op het clavicordium (20), niet op het staartstuk, doenlyk. Doch, heeft de laatste

van

(20) Mogelyk nog beter op een *Pantalon*, en op een Piano Forte, het welk zig zoo wel sleepende als stootende laat behandelen.

van twee te sleepene nooten, onder of boven, een stipje, zoo als by Fig. 6; dan wordt het uitgevoerd volgens Fig. 7, en dit kan op alle foorten van clavieren aangaan.

§. 33.

Wyders, tot het betekenen van de *sterkte* en *zwakte*, volgens welke eenige toonen, in zekere voorvallen, wanneer namelyk eene hartstogt of aanwast of afneemt, nu eens doordringender, dan weér zagter, zullen voortkomen, gebruikt men de volgende italiaansche termen:

Forte, sterk; uitgedrukt door één f.
Piu forte, sterker; - - - - - ff.
Fortissimo, allersterkst; - - - - - fff.
Piano, zagt; - - - - - p.
Piu piano, zagter; - - - - - pp.
Pianissimo, gansch zagt; - - - - - ppp.

Zomwylen ook:

Poco piano, een weinig zagt.
Poco forte, eenigzins sterk.
Meno piano, min zagt, dan te vooren; sterker.
Meno forte, min sterk, wat zagter.
Mezzo forte, middelmatig sterk.
Piano assai, is zoo veel als *pianissimo*.
Forte assai, zoo sterk als mogelijk; *fortissimo* (21).

Om nu eigentlyk te doen bevatten, by wat noot het *forte* en *piano* zal beginnen, heeft men, in het opstellen, zorg te draagen, dat de letters f en p, gelyk ze hier de hoofdtwoorden betekenen, stiptelyk te staan komen boven of onder die noot, met dewelke het *forte* of *piano* aanvangt. Inmiddels, deeze veranderingen van zagtheit en sterkte zyn, al zoo wel als het draagen der toonen, slegts op een clavicordium, en nog beeter op een *boogstaartstuk* (clavécin d'archet) uit te voeren; op een gemeen staartstuk met één ry clavieren geenzins, en op een dubbelt, met twee ryen, heeft men alleenlyk voor uit, dat het *piano* zig op het één, en het *forte* op het ander, laat uitdrukken.

§. 34.

Nog eens: de zogenaamde vier hoofdstemmen, *Discant*, *Alt*, *Tenoor* en *Bas*, worden in claviersstukken voor zoo verre onder elkander gemengt, dat men al het

(21) Zelfs: *Forte crescente*, in aanwaffende sterkte.
Piano crescente, allengskens zagter.

het geen, wat 'er van twee samengetrokken Systeemen, in het bovenste staat en de rechter handt betreft, zonder onderscheidt, *Discant* noemt, en alles, wat het onderste Systeem bevat en de linker handt aangaat, *Bas*; hoe hoog de Bas en hoe laag de *Discant* ook gaan; ja, zonder in aanmerking te nemen, of een stuk nu eens twee- dan weder drie- vier- of meerstemmig zy. De eigenschap des instruments vereischt deeze onregeltheit; indien men anders iets, het welk aan het gehoor zulk een aanminnig geneugte beschikt, mag ongeregelt noemen.

Van de MUZIKAALE SIERAADEN of manieren.

§. 35.

Deeze worden verdeelt in SPEEL- en *stel-* of COMPOSITIE-SIERAADEN; gene, zyn niets anders dan *byvoegfels tot zangleidingen, door zangstemmen en speeltuigen uitgevoerd.* Men bespeurde namelyk, dat het niet genoeg was, eene reeks van voorgeschreevene toonen slegts in de vereischte achtervolging en in de bepaalde tydtippen te doen hooren, maar, dat men zulk eene toonschaakel, op eene aanminnige wyze, aan het gehoor voelbaar te maaken, en der Compositie het ruuwe, het welk haar doorgaans nog aankleeft, te beneemen, zoeken moest. Dit gaf gelegenheit tot de opkomst der *speel-sieraaden*, als in welke men die der Compositie voor de vuist nabootst en ze in opgesmukter gedaante doet verschynen. De *stel- of compositie-sieraaden* bestaan hier in, *dat men uit groote nooten kleine maakt en hoofdnooten met byvoeglyke verbindt.* Dusdanige veranderingen en verknochtingen worden 'er tot de speelmanieren insgelyks vereischt, alleenlyk met dit onderscheidt, dat 1) deeze, naar dat de goede smaak en de samenhang der toonen zulks gebieden, het nu eens met melodische hoofdnooten, dan weder met bynooten, te schaffen hebben; 2) dat men de *stel-sieraaden* ordentelyk te papier brengt, ja, meede in de maat verdeelt, maar, de *speel-sieraaden* of aan het nadenken van den uitvoerder ganschelyk overlaat, of, die wel te kennen geeft door zekere tekens en door kleine nooten, maar echter, de verdeeling 'er van, op het oordeel des uitvoerders laat beruften. Doch, het gebeurt ook dikwyls, dat men *speelmanieren*, eveneens als andere nooten, ten vollen uitdrukt, en, in tegendeel, zekere *stel-sieraaden* door tekens of hulpnootjes aantoot. Kortelyk, men vindt, in de muzikale schryfwyze, het een met het ander vermengt: dies zal ik de *stelmanieren* eerst aanwyzen; en zulks meede daarom, dat men den aard der *speelmanieren* des te duidelyker bevatten, en dezelve op de *stelmanieren* des te gemakkelyker te rug leiden konne.

EERSTE

E E R S T E A R T Y K E L.

Van de S T E L - S I E R A A D E N.

§. 36.

Zeker, de Muziek zoude weinig aanminnige veranderingen kunnen leveren, byaldien één stem tegen de andere geduurig moest vervolgen in nooten van gelyke waarde, zoo dat men in de Compositie nooit meer nooten gebruiken mogt, dan harmonische flagen: men mag veeleer, naar goetvinden, eene lange noot in zoo veel korte, als 'er maar tegen verlopen kunnen, scheiden. Dusdanige nooten, welke, van de voorhanden zynde, of ten minsten onderstelde, grondstemmen, tegen anderen, in kleinere, worden verdeelt, noemt men *melodische grond-* of HOOFDTNOOTEN, en alle overige, met eene algemeene bewoording, BYNOOTEN.

§. 37.

De bynooten leggen of in de harmony vervangen, of niet; in het eerste geval, heetenze *harmonische bynooten*; zie Fig. 8 (22); in het tweede, of *wisselnooten* of *doorgaande nooten*: want, 'er zyn geene andere foorten bekend. Door eene WISSELNOOT verstaat men, eene bynoot, die, in plaats van de hoofdnoot aangeflagen, zich met de noot van de tegenstem te gelyk hooren laat; maar, eene bynoot, die alleen achter-na geflagen wordt, noemt men eene DOORGAANDE NOOT. Voorbeelden zullen de zaak ophelderen.

§. 38.

Fig. 9 bevat drie *hoofdnooten*, van dewelke de beide eerste, in de bas van Fig. 10 vermeerderd zyn door *wisselnooten*, onderscheidings halve met starretjes getekent: en teffens blykt, dat wisselnooten niet alleen *wan-* maar ook *welluidende* kunnen wezen. Daarentegen vindt men de hoofdnooten van Fig. 11, by Fig. 12, in de *bovenstem*, door wisselnooten verrykt. Maar Fig. 13 en 15 vertoonen hoofdnooten, die by Fig. 14 en 16, ten deele in de bas, ten deele in de *bovenstem*, met *doorgaande nooten* zyn aangevult; welke laatste dan, eveneens als wisselnooten, zoo wel *confoneerende* als *diffoneerende* zyn kunnen.

§. 39.

(22) Het latynsch woordje *pro*, hier en elders, korthheits halve, boven de nooten gestelt, betekent, *in stede van*: gelyk hier uit twee nooten vier zyn gemaakt.

§. 39.

Wyders, wanneer een noot, in plaats van te daalen, eerst nog eenen graadt opwaarts stygt, zulks noemt men een' OVERSLAG; Fig. 17; en als ze in stede van te ryzen, alvorens een' graadt daalt, een' ONDERSLAG; Fig. 18.

§. 40.

Kortelyk, uit het verschillende gebruik van hoofdnooten op haar zelve, en uit dat van harmonische- doorgaande- en wisselnooten tegen hoofdnooten, volgens het welk een paar nooten, uit de verdeeling van één langer noot gesproken, weder verkleint en dus met andere harmonische- wissel- en doorgaande nooten vermeerderd worden; ontstaan alle compositie-manieren, en van deze gedenk ik de voornaamste, tot de welke men alle overige, hoe ook genaamt, zal kunnen betrekken, hier kortelyk te verklaren.

Ik gebruik naderhant, in plaats van het woordt manieren of sieraaden, dikwyls dat van *figuren*; doch, in eenen ruimen zin komt dit op het zelfde uit. In een' naauwen, verstaat men 'er anders door, de toepassing van stel-sieraaden op zeker eene hartstogt, of op zeker een onderwerp, geevende aan dezelve eige, uit de redenrykkonst ontleende, benaamingen. Maar deze blijven ganschelyk buiten het bestek myner verhandeling, als welke slegts het mechyne der figuren, of den uiterlyken toestel tot dezelve, zal aanwyzan; en zulks in de volgende vyf Classen.

EERSTE CLASSE DER STEL-SIERAADEN.

§. 41.

Wanneer eene hoofdnoot van het eigenste maat-deel, by verkleining, door haar zelve verandert wordt, zoo ontstaat 'er een zogenaamde ZWERVER; zie Fig. 19; en by verwisseling van den eenklank met de octaaf, noemt men deze figuur een' *springenden zwerver*; Fig. 20. Hoe men hier by de *rukking* [§. 43] konne te pas brengen, zulks blykt uit Fig. 21. 22.

§. 42.

Als men van twee korte nooten, uit de verdeeling van één lange noot voortgekomen, één 'er uitlaat, zulks noemt men in het gemeen HALVEEREN of splitsen; maar in het byzonder verstaat men door *afkorten*, wanneer de laatste kleine noot achterweege blyft, gelyk by Fig. 23; en door *scheuren* of *verbyten*, indien de eerste noot verzweegen wordt; zoo als by Fig. 24. Zommigen pleegen

pleegen dit scheuren te kennen 'te geeven door zulk een teken, als men by Fig. 25 ontmoet, hoewel men liever, gelyk by Fig. 24 [a], eene pause 'er toe mogt gebruiken.

§. 43.

Wederom, wanneer eene noot, by de herhaaling op den eigensten trap, uit een goeds- in een slegt maat-lidt wordt getrokken (23), noemt men zulk verplaatsen eene RUKKING: deeze kan geschieden of door een' vernieuwden slag, gelyk by Fig. 26, of door een binding; en die binding kan zoo wel door de eige grootte der nooten worden beduidt, gelyk by Fig. 21, als door bindetekens van het tweede op het derde en van het vierde op het vyfde achtendeel, enz.

§. 44.

Voorts, zal een eigenste hoofdnoot gedurende verscheide maatdeelen leggen blyven, zonder t'elkens door eenen nieuwen slag, gelyk by Fig. 27, te worden herhaalt; zulks noemt men eene HOUDING; Fig. 28.

§. 45.

Laat men nu in den tydt eener hoofdnoot, by wyze van doorgang, eene volgende, vroeger inkomen, zulks heet EENE HOOFDNOOT VOORUIT NEEMEN; het zy dat dit geschiede door een' nieuwen slag, gelyk by Fig. 26, of door eene rukking; Fig. 29; hoewel de aanslaande noot, door het halveeren, 'er ook dikwyls uitgelaaten wordt; zoo als in Fig. 30. Daarentegen, als men binnen den tydt eener volgende hoofdnoot, eene voorafgaande, by manier van verwisseling, nog eens hooren laat, het zy door een' nieuwen slag, gelyk by Fig. 31, het zy door eene rukking, Fig. 32, zulks noemt men EENE HOOFDNOOT OPHOUDEN of *vertraagen*. Alle deeze hier verklaarde manieren, uit verkleining, houding, voorkoming en vertraaging van hoofdnooten spruitende, draagen de benaaming van ZWEEVENDE MANIEREN.

TWEEDE CLASSE DER STEL-SIERAADEN.

§. 46.

In de voorgaande classe, alwaar de manieren ontstonden uit de veranderingen van hoofdnooten, die men verkleint, splits, voortduuren laat, en nu als

(23) Te weeten, ieder eerste, derde, vyfde en zevende achtendeel in vier vierendeel maat, heet een *goeds-* en ieder tweede, vierde, zesde en achtste achtendeel, een *slegt maat-lid*.

als wisselnooten, dan als doorgaande, gebruikt; betref het maar één noot ter tydt, en in dit opzigt noemt men de zweevende manieren ook *eenvoudige*, terwyl die, welke hier en in de volgende afdeelingen zullen verschynen, naar maate van het meerder getal der nooten, eene figuur stellende, aan te merken zyn als *twee- drie- en meervoudige*. Deze classe bevat LOOPENDE FIGUUREN; zulke namelyk, in dewelke men van één noot tot eene andere, onder verzel- ling van de tusschenleggende harmonische- wissel- en doorgaande nooten, ge- volgelyk trapswyze, op- of nederwaarts schielyk vervolgt. Men lette nu eens op den *aards der nooten* van Fig. 33. 34: van de vier samengetrokkene 16 dee- len in Fig. 33, is de eerste, een *hoofdnoot*, de tweede, een *doorgaande*- de derde, een *wissel*- en de vierde, een *harmonische noot*. En van de aangevoegde eerste acht 32ste deelen in Fig. 34, is de eerste, een *hoofdnoot*; de tweede, eene *doorgaande*; de derde, vyfde en zevende, zyn *wisselnooten*; maar de vierde, zesde en achtste, zyn *harmonische*. Hier uit ziet men, dat de wisselnooten al- toos op *goede*- maar de doorgaande, op *slegte maatledkens* (24) vallen.

DERDE CLASSE DER STEL-SIERAADEN.

§. 47.

Wanneer de nooten, niet gelyk in de figuren der voorgaande afdeeling, al- toos recht-uit gaan, maar, geduurig weder van de eene op de andere terug keeren, zoo ontstaan 'er twee manieren, die men eene rol en een halve cirkel, doch, beide samen, met eene algemeene bewoording, ROLLENDE FIGUUREN noemt. De *rol* is een vervolg van vier, trapswyze onder elkander beweegen- de, nooten, van welke de eerste en derde, op den eigensten trap staan, maar, de tweede en vierde, 'er boven of daar onder; zie Fig. 35. Deze manier bevat also twee harmonische- en twee bynooten. De *halve cirkel* is een vervolg van vier, trapswyze onder malkanderen beweegende, nooten, van welke de tweede en vierde, de eigenste ruimte inneemen, maar, de eerste en derde, of hooger of laager gaan; Fig. 36; vervangende deze manier insgelyks twee harmonische- en twee bynooten. Voorts, twee aangevoegde halve cirkels, stellen een' *gebeelen cirkel*; Fig. 37.

VIERDE CLASSE DER STEL-MANIEREN.

§. 48.

Waar harmonische slagen, of in het geheel, of ten deele, ontleedt, en dus de hoofdnooten, beneffens de overige harmonische, beurtelings geroert worden,

C 2

(24) 16de en 32ste deelen van het *oneffen getal*, heeten *goede*, maar die van het *even getal*, *slegte*.

worden, daar ontstaan zogenaamde *breekingen*, of GEBROKEN FIGUUREN; als waar men eenige voorbeelden vindt in Fig. 38. Dusdanige manieren gaan tot in het oneindige, zynde dienvolgens de vruchtbaarste van de geheele Compositie; ja, de sprongen, of *springende figuren*, neemen uit zulke breekingen haaren oorsprong. Laat men 'er nu en dan eene doorgaande- of wisselnoot invloeyen, zulks noemt men *ge-accentueert breeken*; zie Fig. 39, alwaar de starretjes de doorgaande nooten aanwyzén, gelyk by Fig. 40, de wisselnooten 'er meede zyn betekent.

VYFDE CLASSE DER COMPOSITIE-SIERAADEN.

§. 49.

Hier toe behooren alle GEMENGDE FIGUUREN; als 'er namelyk of zweepende, loopende, rollende en gebroken manieren samengevoegt, of, hoofden harmonische- met wissel- en doorgaande nooten zodanig onder-een gevlogten zyn, dat men ze tot geene byzondere classe van sieraaden kan overbrengen: weshalve men zulke figuren ook maar slegts *passasien, gangen, leidingen*, enz. plagt te noemen. De zogenaamde *cadenzen*, en de willekeurige veranderingen, waar meede men, voor de vuist, een Muziektuk versiert, worden uit deeze stel-manieren getrokken. Neemt men nu daar by zeker eenen klankvoet, en verwisselt hem by ieder herhaaling eens gepastten stuks, dan ontstaat 'er zogenaamde *Variation*. Doch, zoo wel tot het voorstel van die willekeurige optooying, als tot dat van de Muziektukken zelve, worden nog verscheide andere, kleine sieraaden vereischt, die ik nu zal aanwyzén in het

TWEEDE ARTTYKEL,

Van de SPEELMANIEREN.

§. 50.

Ter onderscheiding van de opgemelde *willekeurige sieraaden*, pleegt men die der Speelkonst, doorgaans by alle Muziektukken in gebruik zynde, *weezentlyke manieren* te noemen: gene, kan men 'er eindelyk nog wel ontbeeren; maar deeze, nooit; ja, by geen instrument minder, dan by het Clavier.

§. 51.

Inmiddels, zoo onbehaagelyk en ruuw als eene van alle sieraaden ontbloote speelwyze ook is, zoo walgelyk luidt nochtans een muzikaal voorstel, alwaar alle

alle nooten met sieraaden zyn doormengt: in het eerste geval, wordt de treffelykste Compositie plomp en wreedt; in het tweede, de eigentlyke zangleiding onkenbaar. EEN MUZIEKÖEFFENAAR, DIE BY IEDER NOOT TRILLERT, KOMT MY VOOR, ALS EENE GEMAAKTE SCHONE, DIE BY IEDER WOORDT NYGT.

§. 52.

Vraagt iemand, waar men leere bevatten, wat noot eenig sieraad behoeve, en, wanneer 'er by de melody deeze of gene manier plaats vinde? ik antwoorde, *ragt Muziekstukken, alwaar alle voeglyke sieraaden reets uitgedrukt staan, machsig te worden; hoor lieden, die voor manierlyke Speelkonstenaars beroemt zyn, en wel, by de uitvoering van stukken, die gy reets kent, met de uiterste oplettentheit.* Naar zulke modellen moet men zynen smaak vormen, en dan, zelf de handt aan het werk slaan: want, zoo lang de Muziek een onuitputtelyk meir van veranderingen, en ieder mensch van anderen in het gevoelen eenigzins verschillende blyft, is het volstrekt ondoenlyk, om regels, op alle mogelyke voorvallen toepasselyk, hier van te kunnen ontwerpen. Wie eens een zelfde, van sieraaden nog onvoorssen Muziekstuk, aan tien, in eenen goeden, beschaafden smaak speelende, personen opgaf, met begeerte, hunne eige manieren 'er by te voegen, die zoude bevinden, dat ze misschien in eenige voorvallen byna overeenstemden, maar, in de overige, allegaâr van elkander verschilden; dat ieder, naar maate van zonderlinger smaak, andere sieraaden zoude voortbrengen; deeze, meer; gene, minder; dat de één, op zeker noot zoude een' triller maaken; de ander, een' dubbelslag; de derde, een' mordant; de vierde, eenen voorslag enz.

§. 53.

Hier uit laat zig ligtelyk afneemen, dat een Componist, die zich aan een iegelyk klaar wil doen bevatten, en, zyn werk dus, en niet anders, wil uitgevoert hebben, alle manieren, van hoe weinig belang ook schynende, al zoo wel als hy in het begin des stuks het vereischte maatteken aanwysf, zekerlyk behoore uit te drukken; anders loopt zyn werk gevaar, dat het, indien niet t'eenemaal bedorven, ten minsten, mismaakt tot het gehoor kome. Hy verbeelde zich eens de uitvoerders zynen stukken in de eigenste gesteltenis, in de welke hy, by het speelen van onbekende zaaken, zich zoude bevinden: zoo min als hy eens opstellers niet behooryk uitgedrukte meening weef te ontdekken, al zoo weinig zullen anderen zyne, niet duidelyk genoeg te kennen gegeven, meening kunnen raaden.

§. 54.

Alle speelmannieren worden of 1) door zekere *tekens*, of 2) door kleine *hulpmootjes* beduidt, of, 3) eveneens als andere nooten, *ten vollen uitgeschreeven en meede in de maat verdeelt*. Het eerste, is noodig by sieraaden, die zich door nooten niet gemakkelyk genoeg laten uitdrukken; neem eens, by een' triller: want, deezen in nooten te vertoonen, om den uitvoerder aan een stipt getal van verwisselende slagen te verpligten, zoude even moeyelyk vallen, als de generaalbas tot een Solo uit een vierstemmige partituur te accompaneeren. Maar, dusdanige tekens moeten niet vermengvuldigt worden zonder noodzaak: wat zich met weinig moeite, ja, gemakkelyker, door nooten laat uitdrukken, daar toe behoeft men geene byzondere characters. Dieshalve gebruikt men, *ten anderen*, zekere kleine hulpmooten, die binnen den bepaalden tydt van hoofdnooten meede zullen verlopen, en, evenwel niet meede in de maat gebragt, maar, noopende haare verdeeling, aan het nadenken des uitvoerders zullen overgelaaten worden. Doch, om dat 'er op deeze wyze nog dikwyls verwarring kan ontstaan, zoo is men, *ten derden*, gehouden, van zekere manieren, eveneens gelyk de overige nooten, ten vollen uit te drukken en die ordentelyk meede in de maat te verdeelen: ten einde niemant in derzelve eigentlyk vereischte waardy zich moge vergiffen.

§. 55.

De sieraaden, in de hedendaagfche fraaije speelwyze gebruikelijk, zyn 1) de *beeving*; 2) de *Accent*, of de voor- en naflag; 3) de *dubbelvoorflag*; 4) de *sleeper*; 5) de *dubbelflag*; 6) de *Triller*; 7) de *Mordant* en 8) de ontleeding of *breeking*. Ik handel dan

E E R S T E L Y K

Van de B E E V I N G.

§. 56.

De *beeving* is eene nabootfing van zweevende *stelmanieren* [§. 45], flegts met dit onderscheidt, dat herhaalde eenklanken hier, niet gelyk by den *zwerfer* [§. 41], door vernieuwde slagen, maar, onder gestadig voortduurent geluidt, door zeker eene subtile wyze van beweeging, verwekt worden. Deeze beweeging op *gestreken* snaartuigen door de vingerpunten, maar op blaastuigen en by het zingen, door den adem geschiedende, zoo blyft dit sieraadt voor onze

onze gewoone clavicymbels onnavolglyk; op weinig Clavicorden brengt men het verdraagelyk voort; op *boogstaartstukken* alleen, laat het zich volmaakte-lyk uitvoeren. Fig. 41 vertoont het gewoone teken 'er toe: men stelt namelyk zoo veel stipjes, als 'er zachte bewegingen vereifcht worden; doch, wat draai men hier aan eigentlyk geeven moete, zulks laat zich door nooten niet beduiden.

TEN ANDEREN,

Van den ACCENT.

§. 57.

✗ Een *Accent* bestaat 1) in de ophouding eener noot, door eene voorafgaande, en 2) in derzelve ontwyking door eene volgende: het eerste, noemt men eenen *voorslag*; het andere, eenen *naflag*. Gene, geschiedt met wisselnooten; deeze, met doorgaande [§. 37].

A.

Van den VOORSLAG.

§. 58.

✗ Een *voorslag*, ook wel eene *voorbouding* genaamt, wordt 1) of door zekere characters, of, 2) door hulpnootjes beduidt, of, 3) ten vollen uitgedrukt. De eerste wyze van betekenen, is thans weinig meer in de mode, en, alleenlyk by de kortste voorflagen bruikbaar. Eertyds bediende men zich daar toe, nu eens van een enkelt kruisje, zoo als by Fig. 42 (25); dan, van een haakje; zie Fig. 43; dan weder van een schuins streepje, gelyk by Fig. 44: doch, na de opkomst van langer voorflagen, begoft men de *tweede manier van uitbeelding*, namelyk, *kleine hulpnooten*, in te voeren. Deeze moesten nu billyk de vereifchte duurzaamheit sliptelyk te kennen geeven: te weeten, men moest eenen voorflag, die een vierendeel, ja, een halve noot, zal gelden, niet, in navolging van zommigen, door een achten- of zestiendeel uitdrukken; en vooral niet, wanneer verscheide uitvoerders, unifoons- of octavenwyze, of in famenstemming, het zy by tertsen en sexten, het zy in tegenbeweeging, teflens zullen voorflagen maaken. Wie zal het kunnen raaden, dat, b. v. de nooten van

Fig.

(25) Het woordtje *effect*, of *ef.*, hier en vervolgens boven de nooten, zal betekenen: *allus uit te werken; op die manier moet het gespeelt worden.*

Fig. 45 zodanig zullen gespeelt worden, als die van Fig. 46? Wat fraaije uitwerking zal een Opiteller zich derven belooven, wanneer hy aan verscheidene uitvoerders, in wyze van bevassing en denken allegaâr verschillende, en al zoo weinig als hy, Componist, eene hemelsche inblaazing ontvangende, zulke raadtzelen niet getragt heeft te verklaaren? Inzonderheit is de eigentlyke uitdrukking noodig by pausen, stippen en bindingen; neem eens, by diergelyke nooten, als in Fig. 47 en 48 verschynen, indien dezelve naar aanwyzing van Fig. 49 en 50 zullen voortkomen. Echter gaat het by de verbeterde schryfwyze omtrent de lange voorlagen, volgens welke men die namelyk naar hunne stipte waarde, hoewel door kleiner nooten, zoo als in Fig. 46, uitdrukt, nog niet volkomen naar wensch: men blyft 'er altoos nog wat onduidelyk, schoon niet, gelyk by de eertydts gebruikte, verworpen methode, gansch onverstaanbaar. Deze schryfwyze vereischt insgelyks wat nadenken, en hier van kon men den uitvoerder wel ontheffen: het kost immers niet meer moeite, als men eenen voorslag, volgens den stippen tydt zynen duuring, meede in de maat verdeelt en dus een ordentelyke noot 'er uit maakt. Dit is alzo *de derde wyze van het betekenen* deezer sieraaden. Blyft eene duidelyk uitgedrukte passasy rein voor het gehoor, zoo blyft zy het ook voor de oogen; maar, wordt de zuiverheit der harmony door den voorslag besmet, zoo maakt het nootje de zaak evenwel niet goet, en de voorslag deugt alsdan al zoo weinig, als andere gangen, die ongeoorloofde octaven en quinten verwekken. Het beste en raadzaamste middel is derhalve, dat men slegts in die gevallen, alwaar de Ouden zich van characters bedienden, te weeten, *alleenlyk by de kortste voorlagen, hulpnootjes* gebruike; en dan kan het niet scheelen, hoe veel haakjes aan den staart eene noot vertoone. *By langer voorlagen is het altoos geraaden, dat men ze ten vollen uitschryve*, hoe galant het ook moge schynen, als men zulks niet doet. Maar, wordt de uitwerking 'er beeter door, als men het niet doet? zekerlyk, slegter: gemerkt men, aangaande de eigentlyke waardy der nooten, des te ligter kan mistaften.

§. 59.

ALLE VOORSLAGS-NOOTEN, die namelyk, door welker behulp men deeze sieraaden maakt, MOETEN, hoedanig de beweging eens Muziekstuks ook zy, REGELREGT OP DEN SAMENSLAG VALLEN: by voorbeeldt, de passasy van Fig. 51 moet niet uitgevoerd worden gelyk by Fig. 52, veelmin zoo als by Fig. 53, schoon dit alles, op zynen tydt, recht goet is; maar zekerlyk, naar aanwyzing van Fig. 54.

§. 60.

Nog één hoofdregel: ~~X~~ DE VOORSLAGS-NOOT MOET ALTOOS IETS STERKER, DAN DE HOOFDNOOT GE-UIT EN 'ER ZAGTJES AAN GESLEEPT WORDEN. Dit is op het staartstuk niet doenlyk, maar wel, op het *Clavicordium* (26), en op een *Claveçin d'arches* of boog-staartstuk.

Waar men nu, naa verloop van een' langen voorslag, de hoofdnoot gansch zagt en als verdwynende hooren laat, daar wordt eene zogenaamde AFKORTING gemaakt.

§. 61.

Gelyk nu de bygebragte exempels reets doen blyken, dat de voorslag *open nederwaarts* voege, zoo staat nog aan te merken, dat zulks *niet alleen trapswyze*, of met den toon, die naast een hoofdnoot volgt, *maar ook springende*, namelyk, met een afgelegener toon, geschieden konne. Doch, zulk een toon moet 'er of, als hoofdnoot, voorafgaan, gelyk by Fig. 55; of, tot de harmony der noot, voor dewelke hy gemaakt wordt, behooren; zoo als by Fig. 56. Het is echter in deeze gevallen maar een *oneigentlyke voorslag*: vermits de eigentlyke, als gezegt [§. 57.], altoos met wisselnooten moet geschieden.

§. 62.

Wyders, het staaltje by Fig. 57, bestaande uit twee nooten, één verkorte hoofdnoot en ééne door een stipje verlengde harmonische noot, is eene stel-maniër, die als nog geen eige benaaming heeft, en lieft derwyze, gelyk men ze uitvoeren zal, te weten, naar aanwyzing van Fig. 58, mogt worden uitgedrukt.

§. 63.

Zyn 'er dan, by eenen voorslag, meer stemmen vorhanden, zoo moeten de tegenstemmen 'er niet door opgehouden, maar, aanstonds met de voor-
D
flaande

(26) Wegens de vatbaarheid aan zeer verschillende graaden van sterkte, de mogelykheit van *accen-tuatie* stellende, kan men hier *alle hoofdnooten sterker* voortbrengen, dan de bynooten; alle herha-lende passasien, ja, geheele reprisen, *beurtelings sterker en zagter*; alle willekeuryke sieraaden, zagter; alle lange trillers en mordanten, eveneens als op gestreeken snaartuigen, *met af- en toeneemende sterkte*. Voorts, naardien de kopere tangenten, die de snaaren in beweging stellen, hier onder de snaaren leggen blyven, zoo kan men de zogenaamde *zwerfers* [§. 105. Fig. 125] hier ongelyk sneller en duidel-yker, dan ooit op eenig staartstuk, tot het gehoor brengen. Ja, de toon kan hier, door een feller slag, verhoogt worden; iets, waar van geoeffenden, ten opzigt van de vereischte zuiverheit aller ge-bruikelyke muzikale intervallen, en aller voorhanden zynde drieklanken, een treffelyk gebruik konnen maaken. Voordeelen waarlyk, die door geen ander soort van clavier, dan door een boog-staartstuk en door een goedt Piano Forte konnen worden overtroffen.

flaande noot gegreepen worden: want, de ophouding of *vertraaging raakt hier alleenlyk de hoofdnoot, op welke de voorflag zich betrekt*: b. v. de passafy van Fig. 59 is naar aanwyzing van Fig. 60 uit te voeren.

§. 64.

Eindelyk, nademaal geen voorflag eenen quinten-gang, neem eens, dien van Fig. 61, kan verschoonen, zoo moet men 'er nooit gelegenheit door geeven tot berispelyke zangleidingen.

B.

Van den N A S L A G.

§. 65.

Deeze, in het ontwyken eener noot, door toedoen eener naastvolgende, bestaande [§. 57.]; kan, al zoo wel als een voorflag, *op- en nederwaarts, traps- en sprongswyze* verwekt worden. Voorbeelden 'er van levert Fig. 62 [I. 2. 3. 4]. Eertydts plagt men den *by trappen opwaarts gaanden naslag*, door een haakje, met het punt opwaarts gekeert, gelyk hier by [a], en den *by trappen neêrgaanden naslag*, door een haakje, met het punt nederwaarts, zoo als by [b], te beduiden; doch, hedendaags wyft men alle diergelyke naslagen gemeenlyk aan door, met de haakjes naar de hoofdnooten gewendde, hulpnootjes, gelyk hier by [c], of, het welk nog beter is, schryfze ten vollen uit. Men kan den *trapswyze volgenden naslag om hoog*, aanmerken als een *soort van een overslag* [§. 39], en dien om laag, als een *soort van een onderflag*.

§. 66.

By *op- of nederwaarts springende naslagen*, geschiedt de sprong altoos op de naastvolgende noot; zie Fig. 63. Dit wordt aangewezen of door een streepje, gelyk hier by [a], of, ordentelyk uitgedrukt, zoo als by [b].

T E N D E R D E N,

Van den D U B B E L V O O R S L A G.

§. 67.

Dit sieraat ontstaat, wanneer men, voor een hoofdnoot, twee voorflaggen van verschillende soort samenhegt; zie Fig. 64[a.b]. Het wordt altoos uitgedrukt

uitgedrukt door kleine nooten, vermits 'er geen byzonder teken toe ingevoert is, en het waarlyk overtollig weezen zoude, van iets diergelyks te verzinnen: gemerkt 'er tot andere siëraaden reets tekens genoeg voorhanden zyn, en, men tot dingen, die zig door nooten duidelyk laten te kennen geeven, gene tekens behoeft.

§. 68.

Een dubbelvoorflag, t welks eerste noot een stipje achter zich heeft, wordt altoos duidelyker aangewezen door gewoone nooten; zie Fig. 65: stipjes achter nooten, vereischen vry wat nadenken; iets, waar door men zich en anderen maar ophoudt.

§. 69.

Zyn 'er nu meer stemmen, zoo moeten de tegenpartyen niet vertraagt, maar, met de nooten des voorflags gegreepen worden; zie Fig. 66: want, de hoofdnoot, op welke hy zich betrekt, gedooft hier alleenlyk uitstel.

T E N V I E R D E N,

Van den S L E E P E R.

§. 70.

Een trapswyze gaande Accent, met één naaft aangrenzende noot vermeerdert, stelt eenen zogenaamden sleeper; een siëraadt, op- en nederwaarts even gevoeglyk; zie Fig. 67.

Van sleepers, buiten den omtrek eener terts lopende, zal ik in het artykel van de ontleding [§. 93.] handelen.

Als men deeze manier, in de muzikaale schryfwyze, noch ten vollen uitdrukt, noch door hulpnootjes beduidt, dan gebruikt men of een' custos, gelyk by Fig. 68, of, een schuins streepje, zoo als by Fig. 69; hoewel zulk een streepje voeglyker is by famenstemmende slagen, alwaar, gelyk in Fig. 70, twee tertsen zullen worden aaneengehegt.

§. 71.

Men ontmoet ook sleepers met stipjes achter de eerste van de beide kleine nooten, gelyk by Fig. 71 [a], en die men voordraagt zoo als hier by [b]: maar, die schryfwyze is, onduidelykheits halve, verwerpelyk.

§. 72.

Voor het overige, een sleeper moet geenzins de zuiverheit der harmony quetzen; zie daar van Fig. 72 een voorbeeld, ter waarfchouwig, bygebragt.

TEN VYFDEN,

Van den DUBBELSLAG.

§. 73.

Deeze manier komt overeen met den halven cirkel van de stel-sieraaden [§. 47], flegts met dit onderscheidt, dat ze by het componeeren altoos ten vollen uitgeschreeven, maar, in speelstukken, of door een teken, of door kleine nooten beduidt wordt. Gelyk 'er nu tweederhande halve cirkels zyn, namelyk, neder- en opwaarts gaande, zoo zyn 'er ook *tweederhande dubbelslagen*; den eersten ziet men by Fig. 73, en den anderen, by Fig. 74, afgebeeldt en door nooten uitgedrukt. Echter, de eerste meermaalen voorkomende, en reets overlant in het bezit van zyn teken zynde, zoo kon de andere, myns bedunkens, beeter op die wyze, gelyk by Fig. 75, worden ver-toont: ten einde hem van genen, door het oog des te fchielyker te onderkennen.

Wyders, hoe men den dubbelslag uitdrukke door kleine nooten, zulks blykt uit Fig. 76, en op eene andere manier, met eeneñ voorflag verzelt, uit Fig. 77.

§. 74.

Nog eens: de manier van Fig. 78 is niets anders dan een *rol* [§. 47]. De Heer *Bach* beeldtze uit, in zyn gefchrift over de waare behandeling van het Clavier, door een hulpnootje op den eigenften trap, stellende boven de lange noot, het teken des dubbelslags; zoo als in Fig. 79.

TEN ZESDEN,

Van den TRILLER.

§. 75.

Een *Triller* neemt zynen oorsprong uit eenen trapswys neêrgaanden voorflag, zynde alzooy eigentlyk niets anders, dan een reeks van gansch fchielyk achter-een-herhaalde, daalende voorstagen. Hier meede ftrydt geenzins de gewoone ver-
klaaring,

klaring, volgens welke men hem als de *snelste verwisseling eener noot met eene opwaarts leggende secunde* beschryft.

§. 76.

Dit fieradt is het prachtigste, maar teffens het ongemakkelykste van allen. Het gelukt zomwylen den handen eens aanvangers met alle tien vingers, en aan die van meenig groot meester, naauwlyks, naar behooren, met twee. Deeze slaat hem beeter op het Clavicordium; gene, op het staartstuk; een derde op het Orgel; ja, deeze beeter met de linker; gene, met de rechter handt: naar maate van meerder **BUIGZAAMHEIT EN STERKTE DER VINGEREN**; twee begaaftheden, tot een' goeden Triller noodzaakelyk vereifcht.

§. 77.

De ondervinding heeft my geleert, dat men in Vrankryk over de bequaamheit eens Clavieristen gemeenlyk oordeelt naar deszelfs vaardigheid in het trilleren, gelyk men in Duitfchlandt, naar de fchielykheit der handen in loopende en ruischende figuren, daarover pleegt te vonniffen; schoon het volkomen zeker is, dat ééne van die beide hoedanigheden, nog geenen treffelyken konstenaar stelle, maar, dat 'er van iemant, die met der daadt een *Virtuoos* heeten wil, het een en het ander in gelyken graadt vereifcht worde. Menig bezitze misschien beide, en weetze evenwel niet behooryk aan den dag te leggen, terwyl een ander, door eene middelmaatige vaardigheid, aan echte kenners meer voldoening geeft.

§. 78.

Wyders, tot het betekenen van een' Triller, gebruikt men of de beide letters tr, of, een enkelt kruisje, of en kleine m of een n; deeze beide laatste, zyn, als de gevoeglykste (27), meest in gebruik; evenveel, wie van beide men verkieze: want, dat zommigen door een m een langer- en door een n een korter Triller willen beduiden, zulks schynt my te spitsvindig verzonnen: te meer, om dat de lengte en korthheit eens Trillers altoos door de waarde dier noot, op dewelke hy zal voortkomen, wordt bepaalt.

§. 79.

In dubbelzinnige voorvallen is het geraaden, dat men, ter aanwyzing van de geschapenheit der bynoot, met welke de Triller zal worden geflagen, aan

(27) Een kleine t is hier, myns oordeels, voeglykft, al zoo wel als een m by een Mordant.

het triller-teken dat van verplaatfing, namelyk, een kruisje, of een rondt- of een vierkant b teken, byvoege (28).

§. 80.

IEDER TRILLER MOET OP DE BYNOOT AANVANGEN, EN, met zeker eenen naadruk by het flotpunt, OP DE HOOFDTNOOT EINDIGEN; zie Fig. 80. Dit moet een onderwyzer zynen leerling op eene practykaale manier bevattelyk maaken.

§. 81.

Men verdeelt de Trillers in enkele en samengeftelde of dubbeltrillers. *Enkelt* heet een Triller, wanneer men, na de beurtelingsche beroering der beide nooten, zonder toevoeging van anderen, gelyk in het laaftbygebragt voorbeeldt, terftondt met de hoofdtnoot eindigt. *Dubbelt* of *samengeftelt* heet hy, als men naa de gemelde aanraaking der beide nooten, nog één, uit den nederwaarts aldernaaft leggenden trap ontleende bynoot, voor de fluiting, 'er fchielyk inlafcht; het welk men eenen NASLAG noemt. Zie Fig. 81 [a] en bemerk teffens, hoe hy in dit geval betekent wordt. Doch, men drukt den naflag ook wel ten vollen uit, zoo als by [b], of beduidt hem, het zy achter- het zy bo- het trillerteken, door het teken des dubbelflags; gelyk hier by [c] en [d]: vermits de *dubbeltriller*, zoo veel de gedaante der nooten op haar zelve betreft, zonder aanmerking van de beurtelings gefchiedende herhaaling, niets anders is dan een dubbelflag of halve cirkel; weshalve men hem ook als een' *dubbelflag*, *welks beide eerfte nooten getrillert worden*, mag befchryven.

§. 82.

Nog eenige aanmerkingen: Wanneer de bynoot, op welke een Triller moet aanvangen, eene te trillerende noot onmiddelyk voorgaat, wordtze of van nieuws geflagen, gelyk in Fig. 82, of, door middel van eene houding [§. 44], aleer men de wiffelflagen maakt, met de naaftvolgende noot famengehegt; vol-
gens

(28) By voorbeeldt, in den grondtoon F over de groote derde, alwaar zich een rond b teken, ter aanwyzing van b mol, als een weezentlyke klank des grondtroons, aan het hoofd der linien opdoer; volgt van zelve, dat een Triller op \bar{a} , over \bar{b} mol gaa. Maar, zal hy eens, om reden, over a en \bar{b} , dan moet 'er een vierkant b — over \bar{d} en \bar{e} mol, zoo moet 'er een rondt b teken — over \bar{e} en \bar{f} kruis, dan moet 'er een kruisje, onder- neffens- of boven het triller-teken, duidelykheits halve, verfchynen.

Nog één kleine aanmerking van groot belang: *Alle Trillers en Mordanten, die met halve toonen geflagen worden, hebben te doen met groote halve toonen*, niet met kleine halve: te weeten, nooit, met \bar{b} mol en \bar{b} , maar wel, met \bar{a} kruis en \bar{b} ; nooit, met \bar{c} en \bar{c} kruis; maar wel, met \bar{c} en \bar{d} mol enz.

gens Fig. 83. In beide gevallen pleegt men den Triller door bywoorden te onderscheiden; in het eerste, heet hy namelyk een *vrye*, *slegte* of *gestooten Triller*; maar, in het tweede, een *gesloten* of *gebonden Triller*. Doch, gebonden weezen zullende, heeft met dit altoos door een halve boog, gelyk by Fig. 83, te beduiden.

§. 83.

Wederom, als 'er in een' gebonden enkelen triller, de gebonden noot overgeslagen, en, tegen den gewoonen regel van trillers, terstondt met de hoofdnoot begonnen, maar, de wisselslag verkort, en slegts op *drie nooten* bepaalt wordt, zoo ontstaat 'er een *onvolmaakte Triller*, ongemeen bruikbaar 1) by trapswys neêrgaande passafien in schielyke beweging; zie Fig. 84; 2) wanneer 'er voor een korte noot een lange voorslag komt, gelyk by Fig. 85, en 3), hoe wel dit maar in de schryfwyze verschilt, als een noot door den voorslag verkort wordt; zie Fig. 86.

De Heer *Bach* noemt deezen Triller, wegens de snelheit, in de welke deszelfs drie nooten moeten verloopen, een' *stuittriller*; voegende de aanmerking 'er by, dat men, wanneer dit sieraadt boven Fermaten of rustteken verschynt, den voorslag gansch lang aanhoudt, en daar naa, door den vinger van de toets schielyk op te tillen, den Triller ylings afbreekt; volgens Fig. 87. Zal men nu dien stuittriller ergens plotselyk hooren laten, zoo moet de beide, tot de wisselslagen vereischte nooten, of, voor de hoofdnoot, door hulpnootjes beduidt, of, eveneens als andere nooten, te weeten, in overeenkomst met haare verdeeling en met de beoogde uitwerking, ordentelyk uitgedrukt worden; zie Fig. 88. Deeze manier noemt de Heer *Bach* een' *sneller*.

§. 84.

Daarentegen, als men de bynoot eens Trillers, al eer de wisselslagen beginnen, een wyle tydts aanhoudt, dan noemt men den Triller *voorbereidt*, *geaccentueert* of *zweevende*; en zulken worden altoos met een' naslag ge-eindigt. Men pleegt ze ook, by sluitnooten, langzaam te beginnen, en de slagen alengskens in snelheit te laten aanwassen.

§. 85.

Voor het laatste, een Triller, met eenen opwaarts gaanden snellen dubbelslag beginnende, heet een *getrokken* of *gesteepte Triller*, eindigende gemeenlyk met eenen naslag; zie Fig. 89. Doch, in stede van den naslag by een' Triller, laat

laat men zomwylen ook, by het slot, de laatste noot vooraf hooren, gelyk in Fig. 90.

TEN ZEVENDEN, Van den MORDANT.

§. 86.

Dit sieraadt, het welk men, op zyn duitſch, een *krul* of *draai* kon noemen (29), beſtaat in *ſubielyke verwiffeling van een hoofdnoot met eene nederwaarts leggende ſecunde*; zynde dus het tegendeel van eenen triller; ſlegts met dit onderſcheid, dat 1) *de wiſſelſlagen hier met de hoofdnoot beginnen*; niet, gelyk in een Triller, met de bynoot, en, 2) *dat de Mordant zoo veel wiſſelſlagen, als de Triller, doorgaans niet beboeft*. De wyze, hoe een Mordant gemaakt wordt, ziet men, beneffens het teken 'er toe, by Fig. 91 aangewezen. Dit teken blyft onverandert, hoe lang of kort de Mordant ook zyn zulle: want, zyne duuring hangt af van de meerder of minder waardy der nooten.

§. 87.

Zomtyds wordt de *Mordant afgebroken* en op die manier gemaakt gelyk by Fig. 92: men ſlaat namelyk de bynoot en de hoofdnoot ſamen aan, en tilt den vinger van de toets der bynoot weder af, ten einde de hoofdnoot duidelyk te laaten alleen hooren. Dit neemt zich goedt uit by de verſterking eens harmoniſchen flags, wanneer men van het piano tot het forte overgaat; doch voornamelyk, op het Orgel.

§. 88.

De Heer *Bach* gewaagt, in zyn voornoemt geſchrift, van eenen *langzaam Mordant*, hoedanig eenen men dikwyls hoort in ernſthafte ſtukken by het begin; ook wel, van zangers, voor het intreeden van ruſttekens en pauſen: geevende van dit sieraadt, het welk, onder de willekeurlyke behoorende, geen eigen teken heeft, de voorbeelden in Fig. 93 bevindelyk.

§. 89.

Waar nu de vereiſchte bynoot eens Mordanten in den nootenplan niet be-
duidt ſtaat, daar moet, boven of onder het mordant-teken, al zoo wel als by
dat

(29) Althans liever, dan een *lyter*, die juist niet zeer doet; volgens *Matthesons* Capelmeiſter; pag. 119. §. 53.

dat van een' Triller [§. 79. not. 28] en van een' dubbelslag, een teken van verplaatfing of herroeping gestelt worden.

§. 90.

Zomtydts gaat 'er by een' Mordant een voorflag vooraf, gelyk by Fig. 94; eenigen pleegen dit door twee haakjes, voor en achter de noot te gelyk, volgens Fig. 95, te beduiden; maar, de eerstgemelde fchryfwyze is zekerlyk beeter.

T E N A C H T S T E N ,

Van de ONTLEEDING of BREEKING.

§. 91.

Deeze manier, flegts by meerstemmige paffafien bruikbaar, bestaat hier in, dat men twee, drie of meer boven elkander gestelde nooten, niet te gelyk, maar, een voor een, na malkanderen aanslaat. Dus is 'er tuffchen de opgemelde *gebrookene figuren* [§. 48.] en, deeze sieraaden, alleenlyk dit onderscheidt, dat men by gene, geduurig voortloopt, maar hier, de achter-een aangeraakte toetsen leggen laat.

§. 92.

Die *harmonifche ontleding* kan op- en nederwaarts gefchieden; begintze van onder, zoo krygt de benedenste- maar, van boven, de bovenfte noot een dwarsstreep, op- of nederwaarts getrokken; zie Fig. 96. 97.

§. 93.

Wordt 'er een *sleeper* [§. 70.] tuffchengevoegt, zoo noemt men het *ge-accen-tueerde breeking*. Deeze sleeper moet voor de beide te sleepene nooten door een halve boog worden beduidt; of hy nu op- dan nederwaarts gaan zal, zulks wyft het teken van de breeking aan; zie Fig. 98. Verschynen 'er twee halve boogen, zoo als by Fig. 99, dan zyn 'er in den zelfden slag twee sleepers. En staat de halve boog voor twee nooten, die eene quart uitmaaken, zoo pleegt men alle 'er tuffchen leggende bynooten meede te neemen; volgens Fig. 100. Doch, men vindt de sleepers van tertsen en quarten te mets ook door kleine nooten, zoo als by Fig. 101, uitgedrukt.

§. 94.

Desgelyks gebruikt men, in plaats van den sleeper, menigmaal een' afgebroken Mordant [Fig. 92], slaande de noot, met welke de sleeper anders moest gemaakt worden, te gelyk aan met de hoofdnooten, en trekkende dan den vinger weder af van de toets der bynoot: by voorbeeldt, c. d. e. g te gelyk, en d. weêr los; c. e. f. g te gelyk, en f weder los; c. d. e. f. g famen, en d. f weêr los. Dit laat zich in nooten, wegens de naauwte der streepen, niet duidelyk genoeg uitdrukken.

§. 95.

Ten laatsten, men vindt dikwyls voor de noot, waar meede de breeking begint, een' *voorslag*, zie Fig. 102; ook wel een' *rol*, Fig. 103, eenen *dubbelslag*, Fig. 104, of, eenen *Triller*, Fig. 105.

Van de APPLICATUUR *of* VINGERLEIDING.

§. 96.

By eene Vingerzetting op het Clavier, die waarlyk goet zal kunnen heeten, moet men t'elkens aantreffen het GEMAK en de WELVOEGENDHEIT. Ontbreekt het eerste, zoo loopt men gevaar, van de rechte toets niet te raken, maar, of een paar te gelyk, of eene verkeerde, te slaan; gevaar, van de toetsen niet behoorlyk neder te drukken, en dus, een vervolg van toonen niet gladt en vaardig 'er uit te haalen; ja, by schielyke beweegingen en by loopende figuren, in de maat te missen, maakende uit lange nooten korte, en uit korte nooten lange; gevaar, van de vingers of te vroeg op te tillen, of te lang leggen te laten; kortelyk, geen eenen toon met anderen in behoorlyken famenhang te stellen. Met dit ongemak gaat doorgaans eene wanschikkelyke zetting der vingeren gepaart: wie namelyk vatbaar is aan het bemerken van het, natuurlyker wyze daar uit ontstaande, bultige, die geeft zich, by de onbequaame Applicatuur, nochtans, tot de ordentelyke voortbrenging der toonen, alle bedenkelyke moeite. Wat kan nu hier uit anders voortspruiten, dan dat de handen uit hunnen natuurlyken standt gebragt, de vingers verdraait, en, door onnoodige spanningen, of te verre uitgerekt, of te naauw zaneen gedrongen, en dus verwrongen worden?

§. 97.

Dienvolgens zyn zy, die de vingerzetting bykans voor willekeurlyk houden, het spoor t'eenemaal byster: het is wel waar, dat verscheide passasien op meer dan ééne wyze kunnen worden behandelt; echter, van alle mogelyke soorten dier vingerleidingen, koomt dog geduurig deeze hier, en gene elders, indien de slag des toons op zich zelve verstaanbaar en ieder toon met anderen behoorlyk verknocht weezen zal, beeter te pas. Ja, de verkiezing tusschen verscheide soorten van, in haar zelve aangemerkte, goede vingerzettingen, beruft niet eens, by een eigenste passasy, op bloote willekeur, maar, wordt altoos bepaalt door het vervolg. Uit deeze ondervinding spruit de *eerste hoofdregel der goede Applicatuur*, aldus luidende: STEL GENEN VINGER OP EENE TOETS, ZONDER ALVOORENS DE NAASTVOLGENDE NOOT TE VOORZIEN; iets, het welk zoo wel gemak- als welvoegendheids halve wordt vereischt. Inmiddels, dewyl 'er dikwyls, by een zelfde vervolg, meer dan één vinger voeglyk weezen kan, zoo heeft men teffens op de beweging, die der handt 'er door wordt veroorzaakt, en op de daar uit voortkomende vast- of onvastheit des flags, acht te geeven. Hier uit vloeyt de *tweede hoofdregel*: VERKIES ALTOOS DIE VINGERZETTING, WELKE MINDER BEWEGING VEREISCHT, BOVEN ANDEREN, AAN MEER BEWEGING ONDERHEEVIG. Uit deeze beide *hoofdregels*, welker slijpe waarneeming de *Applicatuur gemakkelyk en welvoegende* maakt, spruiten alle, in de volgende afdeelingen verhandelde, de vingerzetting betreffende, *byzondere regels*.

E E R S T E S N Y D I N G.

Hoe IEDER VINGER, ten aanzien van de vier andere,
IN HET BYZONDER zy te gebruiken.

§. 98.

Men moet, als gezegt, [§. 18], *alle vyf vingers* van ieder handt, zonder duim noch pink 'er buiten te sluiten, te werk stellen: alles, wat 'er ooit op het Clavier mogelyk is, te willen uitvoeren met de drie langste vingers, zoude niet minder belachelyk weezen, dan iets, waar toe twee handen vereischt worden, te willen doen met één.

§. 99.

Nochtans moet men den DUIM meestendeels werk geeven op *beneeden-toetsen*, en, hem, wegens zyne kortheit, *niet ligtelyk eerder op boventoetsen brengen*, voor *dat een ander vinger aldaar teffens staat*; neem eens, by bindingen, by Oëstaven en andere spanningen, die zich met den tweeden vinger niet gemakkelyk laten bereiken; desgelyks by Trillers voor de linker handt, alwaar de hoogste noot eene boventoets treft; by voorbeeldt, in Trillers met a en b mol; b en c kruis. Dit zyn de gewoone voorvallen, in dewelke men den duim op boventoetsen niet alleen mag, maar zelfs moet stellen. Dienvolgens is de vingerzetting by Fig. 106 verkeert, maar die van Fig. 107, goedt.

Ter aanwyzing van de Applicatuur, gedenk ik altoos, *voor ieder handt*, den duim door 1; den *wysvinger* door 2; den *middelvinger* door 3; den *naastvolgenden*, door 4 en de *pink* door 5 te betekenen.

§. 100.

De PINK laat zich, wegens meerder lengte, zekerlyk ligter, dan de duim, op boventoetsen brengen; doch, deeze toetsen, by het nederdrukken, altoos wat meer sterkte vereischende, en de kleinste vinger de zwakste zynde van allen; moet men hem *liefft zoo lang, als de passasien zich met de drie middelste vingers gemakkelyker laten uitvoeren, van de boventoetsen afhouden*. Maar, zoo dra deeze zwaarigheid verdwynt, neemt het gebruik der pink op boventoetsen zyn begin; zoo wel by loopen, breekingen en bindingen, als by een- of meerstemmige, sprongs- of trapswyze gaande figuren; gelyk hier vervolgens nader zal blyken. Nu zal ik alderhande, uit de opgemelte beide hoofdtregels vloeyende, *byzondere regels* voorstellen en 'er ten laatsten nog eenige andere byvoegen.

§. 101.

E E R S T E R E G E L.

DE VINGEREN OMZETTENDE, MOET EEN LANGER, OVER EEN KORTER, EN EEN KORTER, ONDER EEN LANGER VINGER HEEN STYGEN; niet, een korter, over een langer, en een langer, onder een korter vinger. Doch, uit dit overheen en onderlangs stygen, moet 1) gene verwringing of wanorde der vingeren ontstaan; maar, zoo dra de over- of onder eenen anderen wegfluyende vinger zyne toets behoorlyk aanraakt,
mote

moet de handt zich, zachtjes beweegende, terstondt weder in haare natuurlijke standplaats en gedaante keeren. 2) De beide over- of onder malkanderen gaande vingers moeten niet *te verschillende van sterkte, noch te overeenkomstig in lengte, noch te verre van elkander afgelegen* zyn: dewyl alsdan de slag onvast zoude worden.

§. 102.

Volgens deeze gronden kan men, met gemak en welvoegentheit, de vingers *maar op drierhande manier over- en onder elkander wenden*, namelyk:

- 1) *Den tweeden, of den derden, of den vierden vinger over den duim*; zie Fig. 108 [a. c. e. g] voor de rechter en [b. d. f. h] voor de linker handt (30).
- 2) *Den duim, onder den tweeden, derden en vierden vinger*; zie Fig. 109 (31).
- 3) *Den middelvinger, over den vierden*; zie Fig. 111. Deze soort, als de ongemakkelijkste, vereifcht byzondere oeffening; zal 'er gene verwringing der vingers uit ontstaan; doch, zy is alleenlyk bruikbaar op benedentoetsen (32).

§. 103.

Daarentegen zyn de alhier volgende Applicatuuren ten deele volstrekt valsch en verwerpelyk, ten deele, zeer dubbelzinnig en slegts in zekere omstandigheden verschoonbaar:

- 1) *Met de pink over den duim en met den duim onder de pink*, gelyk in Fig. 103. Hoe natuurlyk en gemakkelyk deeze zettingen ook schynen, zoo verkeert en onzeker zynze nochtans.
- 2) *Met één' van de langste vingers, over de pink*; iets, het welk slegts naa een' voorgaande sprong en by boventoetsen geoorlooft is; zie Fig. 114 (33). Wyders, van de vingerleidingen die men in Fig. 115 ontmoet, zyn die by [a. b] t'eenemaal ondeugende en leelyk, maar die by [c. d] laten zich in zekere ontmoetingen verschoonen; hoewel het beeter waare van dezelve voor te koomen.
- 3) *Met de pink, onder een' van de langste vingers*; het welk desglyks maar in gemaatigde bewegingen, by sprongen en by boventoetsen, doorgaat; zie Fig. 116: anders zyn de vingerzettingen by [c. d] aldaar, gansch niet gemakkelyk.

4) Dat

(30) Deeze woorden: *voor de rechter en voor de linker*, gedenk ik vervolgens nooit te herhaalen: naardien het van zelve spreekt, dat nooten in den duitfchen Vioolfleutel, voor de rechter- en die in den basfleutel, voor de linker handt dienen zullen.

(31) Langs deezen wech zal men tot allerhande trapswys op- en neêrwarts gaande passasien, de Applicatuur konnen vinden: b. v. van zes nooten; zie Fig. 110 [a]; van zeven [b]; van negen [c] enz.

(32) Behalven wanneer het by halve toonen vervolgt, zoo als in Fig. 112.

(33) Cyfers boven en onder de nooten, beduiden Applicatuur optweederlei wyze; en het woordje *pro*, zal hier te kennen geeven, dat de vingerzetting, door de benedenste getallen aangewezen, voorttrekkelyk zy.

- 4) Dat geen van de drie langste vingers onder een' anderen langen heen stygen konne (34), zulks wyft zich van zelve.
- 5) De tweede en vierde vinger konnen, met gemak, niet over elkander beenen: dus zyn de Applicatuuren by Fig. 118 [a. b. c. d] flegts in geval van noodt, en by meerstemmige passafien lydelyk.
- 6) Zommigen pleegen by verscheide trapswys gaande benedentoetsen, den middelvinger over den voorsten, te draaijen, zie Fig. 119; indien zulks zonder verwringing der vingeren geschiedt en 'er gladt uit gehaalt wordt, kan men deeze Applicatuur, al zoo wel als die, met den derden vinger over den vierden heen, nog wel gedoogen, maar buiten dat, vooral by ondermengde boventoetsen (35), is zy niet raadzaam, en
- 7) Die by Fig. 121, alwaar de voorste vinger over den middelsten heen dringt, is volstrekt verwerpelyk.

§. 104.

T W E E D E R E G E L.

Een zelfde vinger voegt noch op de eigenste noch op verschillende toetsen tweemaal achter-een; uitgezondert

- 1) In maatig schielijke bewegingen, by nooten op den eigensten trap staande; ten ware men alsdan, wegens het vervolg, eenen vinger met een' anderen verwisselen moest; gelyk by Fig. 122.
- 2) By voorhanden zynde Pausen tusschen twee nooten.
- 3) In meerstemmige passafien en by spanningen, zie Fig. 123.
- 4) Als de laatste van twee nooten of, volgens haare innerlyke waarde, kort is, of, zelfs stootende zal voortkomen; iets, het welk met eene kleine pauze 'er tusschen, gelyk staat; zie Fig. 124.

§. 105.

ZWERVERS [§. 41] worden met den eersten en tweeden, of tweeden en derden vinger van ieder bandt, gemakkelyk voortgebragt; zoo als by Fig. 125 [a. b]; daarentegen is het wanvoeglyk, als men, gelyk hier by [c], alle vyf vingers daar toe gebruikt.

§. 107.

(34) Niet, by enkel benedentoetsen, maar wel, by verwisseling van beneden- en boventoetsen; gelyk in Fig. 117.

(35) Iets anders is het, wanneer boven- en benedentoetsen malkanderen trapswyze volgen; zoo als in Fig. 120.

§. 106.

Wederom, tot trapswyze by tweën neder- en opwaarts gaande passasien, verstrekken de Applicatuuren van Fig. 126 (36).

§. 107.

DERDE REGEL.

TER VERLICHTING EENER VOLGREEKS, by gebondene nooten, als meede, om spanningen en onnoodige over- of onder elkander gaande wendingen te verboeden, MOET MEN ZOMWYLEN EEN- OF MEER NAASTLEGGENDE VINGERS OVERSLAAN; zie Fig. 129 (37).

§. 108.

VIERDE REGEL.

OM HET VOORGAANDE MET HET VOLGENDE NETTER SAMEN TE HANGEN, MOET MEN, OP ZEKERE TOETSEN, DEN VINGER, ZONDER VAN NIEUWS WEDER AAN TE SLAAN, DOOR EENEN ANDEREN VINGER BEHENDIGLYK AFLOSSEN. Voorbeelden hiervan, ontmoet men in Fig. 130, en by ieder aflossing, twee cyfers.

§. 109.

VYFDE REGEL.

WAAR ÉÉN HANDT MEER STEMMEN HEEFT, DAN ZY BEREIKEN KAN, DAAR MOET DE ANDERE, HAAR TE HULP KOMEN. Zie Fig. 131 [a], het welk, met aflossing der handen, naar aanwyzing van [b] moet worden gespeelt.

§. 110.

SESDE REGEL.

WANNEER DE STEMMEN OVER MALKANDEREN SPRINGEN, DAN MOETEN DE HANDEN INSGELYKS OVER ELKANDER; by v. in Fig. 132 [a].

(36) Men mag, ten opzigt van alle loopende, *transponeerende passasien* in het gemeen vaststellen, dat op ieder eerste noot de eigenste vinger moete beginnen; zie Fig. 127; doch, men ontmoet ook passasien alwaar men niet eerder, voor dat zy aan de gang gebragt zyn, den eigensten vinger t'elkens laat aanvangen; gelyk by Fig. 128.

(37) Zulk overslaan, voorbygaan of verschikken der vingeren, is het geen, dat men anders, ter onderscheiding van vingerzetting op het Clavier in het gemeen (*Position des doigts*), eerst *Applicatie* of *Applicatuur* pleegt te noemen: om dat men hier door, zekere passasien, ter bewaaring eener goede vinger-orde, *applicabel* of *toepasselyk* maakt.

[a] loopt de bovenstem, ter plaatse waar men het starretje vindt; een terts onder de grondstem; en in [b] springt deeze, eene terts over de bovenstem heen; zoo dat de nederwaarts getrokkenen achtendeelen, allegaâr met de linker handt moeten worden gegrepen.

In geheele stukken, alwaar de handen, in den versten afftandt, over elkander moeten, is het geraaden, dat men, by ieder oversprong, t'elkens den sleutel verandere: ten einde het geen, wat een zelfde handt zal uitvoeren, op het eigenste Systeem, niet op twee, aan het oog te vertoonen.

§. III.

ZEVENDE REGEL.

BEIDE HANDEN ELKANDER ONTMOETENDE OP EEN UNISOON, of eenklank, MOET DIE OOK DOOR BEIDE HANDEN WORDEN AANGEVAARDT; *terwyl dan één handt verder gaat, blyft de ander, zoo lang leggen, als de warde van haare noot voortduurt*; zie Fig. 133. Doch, in foortgelyke gevallen gelyk by den eersten en derden slag van Fig. 132 [b], moet de linker handt, zal de rechter den eenklank doen hooren, de toets eerst loslaten, en dus, uit vierendeelen, achtendeelen maakende, den toon afbreeken; ten ware men tot diergelyke passafien twee boven elkander leggende clavier-ryen hadt, als wanneer zulke nooten, niet afgebroken, maar, in overeenkomst met haare waardy, aangehouden moeten worden.

§. IIII.

ACHTSTE REGEL.

TRILLERS en MORDANTEN *staat men gemeenlyk, in de rechter handt met den tweeden en derden, of derden en vierden (38), en in de linker, men den eersten en tweeden, of, tweeden en derden vinger.* Doch, in buitengemeene voorvallen, neem eens, by trillers, welker hoogste noot eene boventoets vereifcht, b. v. \bar{e} , \bar{f} kruis, mag men, in de rechter handt ook *den middelvinger en de pink*, zelfs, by taaije claviertoetsen, *den tweeden en vierden vinger* 'er toe gebruiken.

In

(38) Met den tweeden en derden vinger is de triller hier beeter, wanneer 'er drie opwaarts gaande nooten volgen zullen, zie Fig. 134 [a]; maar die met den derden en vierden, is noodzaakelyk, wanneer 'er of een boventoets volgt, gelyk by [b], of, twee nederwaarts gaande korte nooten, zoo als by [c]: weshalve dan iemand, die hem niet op beide manieren even vaardig weet te slaan, allerhande passafien geenzins naar *bebooren* zal *kennen* uitvoeren.

In de linker handt pleegen zommigen, in het vornoemt geval, b. v. tot een triller met a en b mol, de vingers over elkander slaande, den duim op de benedentoets en den voorsten vinger op de boventoets te zetten: ieder moet in deezen onderzoeken wat hem gemakkelykst valt, en zich daar by houden. Voorts, heeft één handt, in een quinten- of sexten-ruimte, twee toetsen, van de welke één zal worden getrillert, zonder dat men kans ziet om zulks te doen met de uiterste vingers, zoo is 'er insgelyks eenige uitzondering van de gewoone Applicatuur-regel geoorlooft (39).

§. 113.

Een *tweestemmige Triller in de tert* (41), vereischt zulke vingers, als men anders, by ordentelyke verwisseling, op twee achtereen volgende tertsen [§. 116] zetten moest: doch, hoe weinigen wil dit gelukken (41)?

T W E E D E S N Y D I N G

Van de APPLICATUUR BY MEERSTEMMIGE SLAAGEN.

§. 114.

Waar één handt verscheide toetsen te gelyk aanslaan moet, daar komt by het verkiesen der vingers tot zulke, op meer dan ééne wyze doenlyk zynde, slagen, het gemak van ieder oeffenaar, naar maate van desselfs korter of langer vingers, zekerlyk in voornaame aanmerking. Laat ik inmiddels de verschillende twee- drie- en vierstemmige slagen hier, in de eigenste orde, gelyk in myn voorig ontwerp, by de stukken aanwyzen en nader verklaren.

F

§. 115.

(39) By voorbeeldt, in de slagen d. f. g. b of f. g. b. d tegen g, behoeft de triller op $\overline{b. c}$ of op $\overline{d. e}$, niet met de pink te worden gemaakt: want, men kan de Secunde $\overline{f. g}$ met den eigensten vinger grypen, en dus met den derden en vierden, trilleren; iets, het welk dikwyls, byzonderlyk op het Orgel, van grooten dienst kan wezen.

(40) Neem eens, met $\frac{\overline{b. c}}{g. a.}$

(41) De vierde vinger, op den derden onmiddelyk volgen zullende, wil nooit los genoeg voort, dan naa langwylige oeffening, wegens het naauw verbandt der zenuwen van die beide: gelyk ieder zulks daar aan kan bemerken, dat men hem niet, zoo als de vier overige, alleen kan uitsteeken, zonder eenigen dwang 'er by te gevoelen. Boven dien, het bandt van vriendschap tusschen den duim met den derden, en, den tweeden met den vierden vinger, reikt hier, by de gemelde trillers, niet toe; maar, by voorkomende boventoetsen, neem eens, $\frac{a}{f}$ kruis $\frac{b}{g}$, moeten de middelvinger en de pink, niet tegenstaande hunne gansch ongelyke sterkte, 'er meede aan het werk.

§. 115.

TWEESTEMMIGE SLAGEN VOOR DE RECHTER EN
LINKEK HANDT.

- 1) *In den omtrek eener SECUNDE.* Een kleine en een groote Secunde, moeten eigentlijk met twee nabuurige vingers worden gegreepen, zoo als by Fig. 135; nochtans kunnen 'er gevallen weezen, in dewelke men den naastleggenden vinger moet voorby gaan; zie Fig. 136.

Een grootste Secunde wordt eveneens gegreepen, als eene terts: by voorbeeldt:

$\left. \begin{array}{l} \text{g kruis} \\ \text{f} \end{array} \right] \text{ met de vingers } \left. \begin{array}{l} 2 \\ 1 \end{array} \right] \left. \begin{array}{l} 3 \\ 1 \end{array} \right] \left. \begin{array}{l} 3 \\ 2 \end{array} \right] \left. \begin{array}{l} 4 \\ 2 \end{array} \right] \left. \begin{array}{l} 5 \\ 3 \end{array} \right] \left. \begin{array}{l} 5 \\ 4 \end{array} \right] .$

§. 116.

- 2) *Binnen de paalen eener TERTS.* Deeze, de kleine zoo wel als de groote, grypt men met twee vingers, tusschen welke één vinger vry blyft (42); zie Fig. 137. Twee nabuurige, 'er toe gebruikende, moeten het altoos de beide uiterste weezen, namelyk, de eerste en tweede, of de vierde en vyfde, van ieder handt; volgens Fig. 138. Met den tweeden en derden, gaat het eindelyk ook nog aan; gelyk in Fig. 139: doch, zal de bovenste noot trilleren, dan is deze zetting niet bruikbaar, maar, die van Fig. 140, ganfch wel. Ook verdient die met den eersten en vierden, in Fig. 139, eenige aanmerking. Wyders, verscheide trapswys op- en nederwaarts gaande tertsen, mogen, in schielijke beweeging, als 'er gene boventoetsen tusschen komen, met de eigenste vingers worden gegreepen; zie Fig. 141; maar in andere vorvallen moet men, zoo veel mogelijk, of beide vingers, of ten minsten t'elkens één vinger, verwisselen (43).

§. 117.

- 3) *In de ruimte eener QUART.* Deeze intervallen worden met den eersten en vierden, of, tweeden en vyfden vinger gegreepen [volgens not. 42]; doch, in verlegenheit, ook wel met den eersten en vyfden: waar de rechter handt zich, in diergelyke gevallen, zelfs van den eersten en tweeden vinger bedient, daar neemt de linker, den vierden en vyfden; zie van dit alles eenige voorbeelden in Fig. 143.

§. 118.

- 4) *Binnen de grenzen eener QUINT.* Deeze grypt men met den eersten en vierden, of, eersten en vyfden, of, tweeden en vyfden vinger. Een paar uitzonderingen hier van, verthoont Fig. 144.

§. 119.

(42) Opdat 'er naamelyk, zoo het eenigzins doenlyk is, overeenkomst blyve tusschen ongeraakte toetsen, en, ledig staande vingers.

(43) By voorbeeldt, in den eersten slag van Fig. 142, neemt de voorste vinger het waar, in plaats van den duim, dies wordt 'er in den tweeden, maar één vinger verwisselt.

§. 119.

- 5) *In den omtrek eener SEXT.* Deze grypt men eveneens als Quinten. Eene uitzondering vindt men in Fig. 145. Ook mogen verscheide, in sclielyke beweeging, op benedentoetsen achter elkander volgende Sexten, zonder verwisseling, met de eigenste vingers voortloopen; zie Fig. 146.

§. 120.

- 6) *Binnen de paalen eener SEPTIMA.* Gemeenlyk grypt men die met den *eersten en vyfden*, en in ongewoone voorvallen, de vingers lang genoeg zynde, of met den *tweeden en vyfden*, of, *eersten en vierden vinger*.

§. 121.

- 7) *In de grenzen eener OCTAAF.* Deze grypt men, zoo op boven- als benedentoetsen, nooit anders, dan met den *duim en de pink* (44).

DRIE-STEMMIGE SLAGEN VOOR DE RECHTER EN
LINKER HANDT.

§. 122.

- 1) *In de ruimte eener QUART*; zie Fig. 147.
2) *In de grenzen eener QUINT.* zie Fig. 148.

By intervallen, die, in den omtrek eener quint tertsenwyze van elkander afftaande, eenen *volmaakten drieklank* stellen, pleegen zommigen in de rechter handt, zoo niet by alle, ten minsten by eenige, grondtoonon, den *tweeden, derden en vyfden vinger* te gebruiken. Hoewel nu die zetting zich in bindingen en by noodt, nu en dan, laat ontschuldigen, is zy echter tot den vryen slag der accorden en buiten verlegenheit, als namelyk gene gebondene nooten 'er toe noodtzaaken, af te raaden: eensdeels, om dat het gemak en de welvoegendheit 'er onder lyden; anderdeels, dewyl billyk *alle drieklanken eenerlei Applicatuur* hebben moesten, opdat men, wanneer de voorste vinger (in plaats van den duim) beneden staat, niet t'elkens eerst behoefte te overleggen, of men den derden, dan den vierden vinger in het midden hebbe te stellen.

§. 123.

- 3) *In den omtrek eener SEXT*; zie Fig. 149.
4) *In den omtrek eener SEPTIMA*; zie Fig. 150.
5) *In den omtrek eener OCTAAF*; zie Fig. 151.

F 2

VIER-

(44) Eene uitneeming hier van, ontmoet men §. 134. Fig. 171.

VIER-STEMMIGE SLAGEN VOOR DE RECHTER EN LINKER HANDT.

§. 124.

- 1) Binnen de paalen eener *QUINT*, Fig. 152.
- 2) Binnen die eener *SEXT*; Fig. 153.
- 3) In de grenzen eener *SEPTIMA*; Fig. 154.
- 4) In de ruimte eener *OCTAAF*; Fig. 155.

By veelstemmige slaagen, buiten den omtrek eener *Oftaaf* gaande, staat gemakkelijck af te neemen, dat één handt aldaar, waar beide elkander niet kunnen te hulp komen, het werk alleen verrigten, gevolgelyk, de *Nonen* en *Decimen*, hier de uiterste grenspaalen zynde, en reets vry lange vingers vereischende; met den duim en de pink moete voortbrengen.

DERDE SNYDING.

NADER TOEPASSING VAN DE REGELS DER APPLICATUUR.

§. 125.

Een aanvangcr op het Clavier mag, in de eerste lessen, den geheelen inhoudt der beide naastvoorgaande afdeelingen overflaan, en, zich alleenlyk begeeven tot de oeffening der alhier volgende exempelen; deeze in de magt hebbende, kan men hem naderhandt, ter gelegenheit van ordentelyke Clavierstukken, de opgemelde regels verklaaren: dat ik ze heb laten voorafgaan, is slegts geschiedt, om des te beeter te doen bemerken, op wat grondt de Applicatuur, in de volgende oeffenings-exempels voorkomende, steune.

§. 126.

Aleer men de vingers over- of onder elkander laat heen stygen, moetenze eerst leeren NEFFENS MALKANDEREN GAAN: dienvolgens is de eerste oeffening, die men met eenen discipel heeft voor te neemen, deeze, dat men, in niet al te ongemakkelyke grondttoon, van een' gegeeven hoofdtoon tot deszelfs quint, de vingers van ieder handt, eerst van elke alleen, daarna van beide te gelyk, *neffens elkander*, op- en nederwaarts loopende, naar aanwyzing van Fig. 156, alwaar de bovenste cyfers de Applicatuur der rechter, en de benedenste, die

die der linker handt beduiden (45). Deeze oeffening dient voornamelyk hier toe, dat men de vingers fchielyk leert optillen; als meede, in den vierden en vyfden vinger wat sterkte verkrygt. Men begintze in grondttoon over de *grootte derde*; neem eens, in F, en zetze voort, t'elkens een quint hooger, tot E (46). Dit gedaan zynde, verandere men dezelve, naar aanleiding van Fig. 157, in grondttoon over de *kleine derde*, houdende de eigenste orde en Applicatuur, als voorheen, tot E vervolgende.

§. 127.

De *tweede oeffening* strekt zich uit tot den omtrek eener Octaaf, onder beide handen derwyze verdeelt, dat *ieder, beurtelings, vier toonen* voortbrenge. Deeze, begint, zoo in grondttoon over de *grootte derde*, Fig. 158 [a], als in die over de *kleine* [b], van C, en gaat, by quinten, voort, tot A. Dat ik noch dit noch het voorgaande exempel, in alle, naderhandt volgende, grondttoon heb overgebragt, daar van is de reden, dat de Applicatuur op verre na niet even gemakkelyk blyft. Genoeg, als deeze beide ontwerpen den handen eens aanvangers het voordeel beschikken, dat de vingers neffens elkander gaan leeren, en, hy ook eenige kennis met de boventoetsen beginne te maaken. Naa deeze kleine voor-oeffeningen, kan men zich tot zwaarder figuren, in de volgende artykels aangewezen, vervoegen.

EERSTE ARTIKEL.

Van de VINGERZETTING by LOOPENDE en
ROLLENDE FIGUUREN.

§. 128.

Loopende figuren, gelyk zy de meeste zwaarigheden hebben, vereifchen des te nerfziger oeffening, en zulks, niet alleen in dagelyks voorkomende, maar zelfs in min gebruikelyke, grondttoon: want genoomen, dat 'er uit de zogenaamde moeyelyke toonen niet veel opzettelyk gecomponeert wierde, men bespeurt evenwel geduurig, dat stukken uit gemakkelyke toonen opgestelt, tot die moeyelyke, zoo niet altoos geheel, ten minsten voor een gedeelte, en als by toeval, overgaan; dies men, buiten tegenpraak, de Applicatuur van

(45) De linker handt alleen werkende, neemt men de toonen, hier in den duitfchen Vioolflutell opgegeeven, één of twee Octaven laager.

(46) Te weeten: in C. G. D. A. E.

van alle grondttooncn, geene uitgezondert, reets vooraf moet geoëffent hebben, om zynen wech allenthalve zonder aanstoot te kunnen vervolgen. Wyders, het is in het gemeen zeker, dat tot de buigzaam- en vaardigheid der zenuwen niets krachtiger helpe, dan *loopers* en *Trillers*; deeze laatste, kan ieder, met de voorgemelde vingers [§. 112.] op allerhande toetsen, zoo wel met één handt, als met beide, zonder verder aanwyzing, van zelve oëffenen; maar, ten opzigt van de loopers, heeft men, met betrekking op de verschillende grondttooncn over de groote en kleine derde, eenig voorschrift van nooden. De volgende exempels zullen ter aanwyzing van al het geen hier vereischt wordt, toereiken: wie deeze ter deeg in de macht heeft, die zal zich in alle, hem ooit voorkomende, ontmoetingen weeten te redden.

§. 129.

Het *eerste exempel*, bevindelyk in Fig. 159, van den grondklank tot de Duodecime, of dubbelde quint opwaarts gaande, vervangt alle, op Clavieren voorhanden zynde *twaalf grondttooncn over de groote derde*. De bovenste cyfers raaken de rechter, de beneedenste, de linker handt; en waar gene getallen staan, daar blyft de Applicatuur eveneens als voorheen. Het *tweede exempel*, Fig. 160, bevat insgelyks alle *twaalf grondttooncn over de kleine derde*, maar *nederwaarts gaande*. Het *derde*, Fig. 161, sluit in zich alle *twaalf grondttooncn over de kleine derde*, opwaarts; en het *vierde*, die *eigenste twaalf*, nederwaarts; Fig. 162.

§. 130.

Het *vyfde exempel*, Fig. 163, vereischt, dat *beide handen te gelyk*, in *tegengestelde beweeging*, langs alle *twaalf grondttooncn over de groote derde*, op- en nederwaarts, loopen. Men vindt hier de Applicatuur verschillende van die by Fig. 159. en 160: eensdeels, meerder voeglykheits halve, en anderdeels, om allerlei goede foorten 'er van, aan de handt te geeven. Het *zesde exempel* onderscheidt zich van het voorgaande inzonderheit door andere melodische achtervolgingen, en geeft teffens gelegenheit tot de oëffening in dubbeltrillers; zie Fig. 164 (47).

§. 131.

Wyders, doordien *rollende figuren*, eveneens als loopende, geduurig trapswyze voortgaan, hoewel gene in een nauwer omtrek blyven, zoo vloeyt haare

(47) Namelyk, het begin 'er van: gemerkt een onvermoeit, transponeerent gezindt, oëffenaar, die het voorgaande wel in de macht heeft, dit, met weinig moeite, langs alle grondttooncn over de groote derde, in goede Applicatuur, zal kunnen vervolgen.

haare Applicatuur uit de reets genoegzaam verklaarde loppende figuren van zelve; doch, laat ik 'er nog een paar voorbeelden byvoegen, van dewelke het eerste op- en het tweede, nederwaarts loopt; zie Fig. 165 [a. b]

De bovenste cyfers raaken de rechter, de benedenste, de linker handt; en de dubbele ry getallen beduidt *applicatie van tweederhande soort.*

§. 132.

Eindelyk, uit de exempels van Fig. 166 laat zich duidelyk afneemen, hoe men by diergelyke loopende gangen gestadig *het vervolg in het oog houden* en dieshalven meenigmaal één' of meer vingers voorby gaan moete.

T W E E D E A R T I K E L.

Van de VINGERZETTING by GEBROKENE en SPRINGENDE FIGUREN.

§. 133.

Niets is ligter, dan de Applicatuur te vinden tot gebroken Passafien: men behoeftze namelyk maar te rug te leiden tot de accorden, uit de welke zy spruiten: by voorbeeldt, de breekingen by Fig. 167 [a], volgen uit de volle slagen [b]; dies is de Applicatuur hier in beide gevallen dezelfde. Alleenlyk heeft men 'er dit by in acht te neemen, dat, hoewel men by het aanslaan van platte Accorden met eenerlei vingers kan vervolgen, het welk zommige Clavieristen, *stoppen* pleegen te noemen; de laatste noot van het voorgaande en de eerste van het volgende Accort, hier zomwylen een ander vinger vereifchen. Laat ikeen exempel in nooten geeven: de breeking van Fig. 168 [a] uit de volle slagen van [b] voortkomende, zoo kan het hier by het vrye aanslaan dier accorden, neem eens, by het accompaneeren, niet hinderen, of men ze grypt volgens [c], alwaar één vinger, te weeten, de voorste, tweemaal achter-een komt; doch, in het breeken, kan men die Applicatuur niet behouden en de vingers stellen gelyk by [d], maar, het moet geschieden naar aanwyzing van [e], als waar de vingerleiding tot de drie laatste nooten, met de gene, welke men tot drieklanken billyk vereifcht [§. 122], volkomen ooreendragt. Kortelyk, offchoon de breekingen op zekere Accorden steunen, moet men nochtans, wegens het vervolg, van de by Accorden voorgeschreeven Applicatuur dikwyls afgaan. Wederom, eene reeks van *gebroken terfen* wordt naar aanwyzing van Fig. 169 uitgevoerd.

§. 134.

§. 134.

Gemengde *terisen- quarten- quinten- sexten- septimen-* en *Octaven sprongen* ontmoet men hier in Fig. 170; en uit hunne Applicatuur zal men klaar genoeg bemerken, dat 'er voor menig vinger, die anders, ten opzigt van het Accort, eigentlyk opkomen moest, in betrekking tot het vervolg, noorzaakelyk een ander, moete worden genomen. Ja, uit Fig. 171 blykt, dat men om die reden, de *Octavensprongen*, op boventoetsen, tegen den [§. 121] bygebragten regel, zomwylen met den *tweeden en vyfden vinger* gemakkelyker konne voortbrengen.

§. 135.

Laat ik, ten overvloedt, nog één exempel, het welk, meestendeels in *Isprongen*, alle twaalf grondtoon en over de groote derde doorkruift, en alwaar de bovenste cyfers de rechter, maar de onderste, de linker handt raaken, 'er by voegen; zie Fig. 172.

(48) Een neerftig oefenaar gelieve nu, transponeerende voort te wandelen, volgens de orde van Fig. 159 of 160, en, in den grondtoon F belandt zynde, een *Da Capo* te maaken tot aan het, in de vierde zangmaat bevindelyke, eindeteken.

§. 136.

Wie alle tot dus verre bygebragte Passasien wel ter handt heeft, die is tot het onderneemen van zwaarder Clavierstukken genoegzaam aangeleidt.

REGISTER

Van de voornaamste alhier verklaarde
Z A A K E N.

A	§.	not.		§.	not.
<i>Aanvangers op 't Clavier</i> , hoe te onderwyzen — 3. 12. 13. 15. 16. 125--127		8. 11--13	<i>Drieklanken</i> , hoe op 't Clavier te grypen — 122. 133		
<i>Accent</i> , een muzikaal sieraadt — 57			<i>Dubbelslag</i> , een muzikaal sieraadt — 73. 74		
<i>Afkorten</i> van toonen, wat zoo heet — 42			<i>Dubbelvoorflag</i> — 67 -- 69		
<i>Applicatie</i> , wat het in een' naauwen zin betekent — 37			<i>Duim</i> , byzonder gebruik 'er van op 't Clavier — 99		
<i>Applicatuur</i> , zie vingerzetting.			E		
B			<i>Eenklank</i> , hoe op 't Clavier te slaan — 111		
<i>Bach</i> , P. C. E. aangerokken — 74. 83. 88			F		
<i>Bas</i> , in Clavierstukken — 34			<i>Figuuren</i> , muzikaale, in een' ruimen zin — 40		
<i>Beeving</i> , een muzikaal agrement — 56			— zweevende — 45. 56		
<i>Beweeving</i> der handen op 't Clavier — 9. 101			— loopende — 46. 128		
— van Muziekstukken, door wat bewoordingen te kennen geeven — 24. 25			— rollende — 47. 128. 131		
— hoe men die treffen leert — 27			— gebroken en springende — 48. 133		
<i>Boog</i> , halve, een Muziekteken — 28			— gemengde — 49		
<i>Boogstaartstuk</i> — 33. 56. 60			G		
<i>Boventoetsen</i> van Clavieren, hoe hedendaags in Duitschland benoemt — 21. 22			<i>Gebaarden</i> , wanvoeglyke, by 't Clavierpel te myden — 11		
C			<i>Grondtoon</i> , exempels 'er van in loopende figuren — 129. 130. 135		
<i>Cadenzen</i> , muzikaale, de stoffe 'er toe — 40			— hoe by de hedendaagfche duitfche Claviermeesters genaamt — 18		
<i>Cirkel</i> , halve en geheele, muzikaale figuren — 47			H		
<i>Clavicordium</i> , of raadzaam voor aanvangers — 5			<i>Halveeren</i> , van nooten, wat men aldus noemt — 42		
— zyne voorrechten boven 't Clavicymbel — 46			<i>Houding</i> , eene muzikaale figuur — 44		
<i>Clavicymbel-toetsen</i> , haare taaicheit — 3			<i>Hartstogten</i> , door Muziekstukken te verwekkene — 26		
<i>Clavieren</i> , hoe vroeg de oeffening 'er op te beginnen — 4			M		
— hoe men 'er voor zitten moet — 6. 7			<i>Maat-leden</i> , goede en flegte — 23		
— hun gebrek — 18			<i>Maat-ledekens</i> — 24		
— hunne volmaaktheit — 13			<i>Manieren</i> , muzikaale, zie sieraaden.		
<i>Clavierstukken</i> , wat 'er in 't gemeen toe behoort — 10			<i>Mattbefon</i> — 29		
<i>Claviertoetsen</i> , hoe aan te slaan — 9			<i>Mordant</i> , hoe te oeffenen — 10. 12		
— haare benaamingen — 20--22			— leeringen 'er van — 85 -- 90. 94		
— moet men blindlings — 14			— met wat vingers — 112		
leeren treffen — 14			<i>Muziek-oeffenaars</i> van professie, moeten anders, dan bloote liefhebbers worden aangeleidt — 12. 14		
<i>Clavier-onderwyzers</i> , goede, worden zelden gevonden — 3		5. 15	— moeten in verscheidende dingen uitmunten — 102		
D			N		
<i>Decimen</i> , met wat vingers — 124			<i>Naslag</i> , een muzikaal agrement — 65. 66		
<i>Discant</i> , by Clavierstukken — 34			<i>Noonen</i> , vingers 'er toe — 124		
			<i>Nooten</i> , muziek, of in de eerste lessen voegen — 15		8

R E G I S T E R.

	§.
<i>Nooten</i> , hoofdt- en by- ———	36. 37. 46
—— wissel- en doorgaande ———	38. 46
—— kleine hulp ———	54. 58
O	
<i>Octaven</i> , met wat vingers ———	121. 134
—— berispelyke, door sieraaden verwekt ———	72
<i>Onderslag</i> , eene muzikale manier -	39
<i>Ontleeding</i> , harmonische ———	91 -- 95
<i>Overslag</i> ———	39
P	
<i>Passasten</i> , muzikale ———	49
<i>Piane Forte</i> , een volmaakt soort van Clavieren ———	20
<i>Pink</i> , haar byzonder gebruik op het Clavier ———	100
Q	
<i>Quarten</i> , met wat vingers ———	117. 122
<i>Quinten</i> , ———	118. 122. 124
—— berispelyke ———	64
R	
<i>Rol</i> , een muzikaal agrement ———	47
<i>Rukking</i> ———	43
S	
<i>Secunden</i> , met wat vingers ———	115
<i>Septimen</i> , ———	120. 124
<i>Sexten</i> , ———	119. 123
<i>Scheuren</i> , eene musikaale manier ———	42
<i>Sieraaden</i> , musikaale, hoe verdeelt ———	35
—— der Speelkonst -	50 51. 55
—— hoe men leert, by wat noot- en zy voegen ———	52
—— moeten in nooten worden uitgedrukt ———	53. 54
—— toepasselyke op 't Orgel ———	87. 94
<i>Sleepen</i> , by toonen ———	23
<i>Sleeper</i> , eene muzikale manier 70 --	72. 93
<i>Sneller</i> ———	83
<i>Speelen</i> , al te schielyk, niet raadzaam voor aanvangsers ———	17
<i>Spiegel</i> , op 't Clavier-lesfenaar ———	11
<i>Sterkte</i> , verschillende van toonen, hoe beduidt ———	33
<i>Stooten</i> , by toonen ———	30
<i>Stoppen</i> , wat men by 't Clavierspel zoo noemt ———	133

not.

20

39

	§.	not.
T		
<i>Tekens</i> , muzikale, zyn 'er reets genoeg voorhanden ———	54. 67	
<i>Toonen</i> , het draagen 'er van ———	32	
<i>Trillers</i> , wanneer en hoe op 't Clavier te oeffenen ———	12	
—— met wat vingers ———	12. 112	38. 39
—— met wat soort van halve toonen -		28
—— haar oorsprong ———	75	
—— twee begaaftheden 'er toe vereischt ———	76	
—— hoe in Vrankryk geschat ———	77	
—— hoe uitgebeeld ———	78. 79	
—— hoofdtregel 'er van ———	80	
—— van verschillende soorten ———	81. 85.	
	113	
—— overmaatige ———	51	
V		
<i>Variaten</i> , waar uit ze ontstaen ———	49	
<i>Verbyten</i> , eene muzikale figuur ———	42	
<i>Vertraaging</i> van nooten ———	45. 63	
<i>Vingers</i> , verkrygen door oeffening op het Clavicymbel meer sterkte, dan door die op 't Clavicordium ———		2
—— hoe by 't Clavier in orde te stellen ———	9	5. 8
—— moeten 'er allegaär aan het werk ———	18	
<i>Vingerzetting</i> op 't Clavier, wat 'er in 't gemeen toe behoort ———	96	
—— twee hoofdtregels 'er van ———	97	
—— door wat getallen hier beduidt ———	99	
—— byzondere regels 101 -- 112.		
	114. 132. 134	36. 42
<i>Voetbankje</i> , by de Clavier-oeffening -	8	
<i>Voorslag</i> , leeringen 'er van ———	58 -- 64	
<i>Voortgang</i> , ordentelyke, der vinger- en by 't Clavierspel ———	31	
<i>Vooruitneeming</i> van nooten ———	45	
Z		
<i>Zenuwen</i> der vingeren, hoe by de Cla- vier-oeffening te gewinnen ———	10	
—— waar haare buigzaam- en vaar- digheit best door bevordert wordt ———	128	
<i>Zuiver</i> , eene muzikale figuur ———	41. 105	26